

Vår tid beskrivs ofta som präglad av en tilltagande mångfald. Många är de som har till uppgift att på olika sätt bemöta och påskynda denna utveckling. I denna skrift ger några av alla de tjänstemän som arbetar med integrationsfrågor i Uppsala län sin syn på vad mångfald och integration kan vara.

UPPLANDSMUSEETS SKRIFTSERIE NR 4

Att administrera mångfalden

EN UNDERSÖKNING AV TJÄNSTEMÄNS ARBETE MED INTEGRATIONSFRÅGOR

Cecilia Bygdell -

Att administrera mångfalden

EN UNDERSÖKNING AV TJÄNSTEMÄNS ARBETE MED INTEGRATIONSFRÅGOR

Cecilia Bygdell

Upplandsmuseets skriftserie Nr 4

Att administrera mångfalden – en undersökning av tjänstemäns arbete med integrationsfrågor

ISSN 1404-2908

ISBN 978-91-85618-90-3

©Upplandsmuseet, 2007

Grafisk formgivning och produktion: ilo grafisk form, Uppsala 2007

Omslagsbild: Bengt Backlund

Tryck: Reklam & Katalogtryck AB, Uppsala

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala

Telefon 018-16 91 00. Telefax 018-69 25 09

www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning 5

- Syfte och frågeställningar 5
- Material och metod 5
- Integrationspolitik 6
- Begrepp 6
- Upplägg 7

Verksamheter 8

- Första tiden i Sverige 8
  - Flyktmottagningarna 8
- Administrerad mångfald 9
  - Integrationsenheten 9
  - Mångfaldsstrateg 10
  - Länsstyrelsen 11
- Sociala möten 12
  - Romerenheten 12
  - Famnen 13
- Kultur för alla 14
  - Biblioteket 14
  - Kultur i Länet 15

Aspekter av integrationsarbete 17

- Ett samhälle med mångfald 17
  - Mångfald 17
  - Deskriptiv mångfald 17
  - Normativ mångfald 18
  - Inte bara etnicitet 21
- Kollektiva och individuella identiteter 22
  - Får man använda ordet invandrare? 22
  - Individer och kollektiv 23
  - Särbehandling och likabehandling 24
  - Boendesegregation 27
- Kön 28
  - "Flickor i patriarkala miljöer" 28
  - Våld mot kvinnor 29
  - Universella värden? 30
  - Kultur och kön 31
- Kultur 33
  - Svensk kultur och annan kultur 33
  - Föränderliga kulturer 34
  - Den hotfulla kulturen 36
- Arbete – eller hela livet 37
  - Arbete som grunden 37
  - Integration mer än arbete 38
- Änglar och andra eldsjälur 39
- Integration 40

Sammanfattning 43

Informanter 45

Källförteckning 46

- Intervjuer 46
- Litteratur 46

Inledning

Cirka 15% av Uppsala läns befolkning är född i ett annat land eller har två föräldrar som är födda utomlands. I Uppsala kommun bor 31 937 personer, i Enköping 4516, i Håbo 2805, i Knivsta 1335, i Tierp 1421, i Östhammar 1835 och i Älvkarleby 947 personer som själva är födda i utlandet eller har båda sina föräldrar födda i utlandet.¹ Samhället har inte alltid förmått inlemma de nya medborgarna på bästa tänkbara sätt. Arbetslösheten är större bland de som inte är födda i Sverige, inkomsterna lägre och de är underrepresenterade i samhällets beslutande församlingar.

Statistiken är ett sätt att påvisa samhällets förändring till mångfald, men det går även att avläsa på många andra sätt. Instanser har skapats som på olika sätt ska bemöta och påskynda utvecklingen mot ett samhälle präglad av mångfald. Genom den statliga integrationspolitiken anges också hur huvuddragen i detta arbete bör se ut. I Uppsala län finns några av de som har uppdraget att arbeta med integrationsfrågor inom kommunerna och inom länsövergripande organisationer. Denna rapport bygger på intervjuer med några av dessa aktörer.

Syfte och frågeställningar

Syftet med dokumentationen är att studera ett antal regionala aktörer som bedriver integrationsarbete i Uppsala län. Frågorna handlar om vilket arbete man bedriver. Till vem vänder man sig? Vad är målet med verksamheten? Även frågor på ett mer övergripande plan har ställts. Hur beskrivs mångfalden? Hur uppfattar man betydelsen av begrepp som kultur och identitet? Hur förstår man innebörden i begreppet integration? Upplandsmuseet har som ett av sina prioriterade områden inom forsknings- och dokumentationsverksamhet de administrativa systemen. Därför inriktar sig denna studie på de offentliga aktörernas arbete.

De olika verksamheterna och tjänstemännen studeras i denna rapport utifrån några frågeställningar.

Det handlar om deras syn på mångfald, kollektiv kontra individer, könsaspekter, uppfattningar av kultur, deras syn på vad integration är och på vilken arena den sker på samt den enskilda tjänstemannens engagemang. Även om verksamheterna på många sätt är väldigt disparata ryms de ändå inom integrationsfältet och därför anser jag att de kan jämföras med varandra.

Material och metod

Under 2004/05 gjordes 12 intervjuer med tjänstemän. Jag vände mig till samtliga av länets 7 kommuner och frågade efter tjänstemän som arbetade med integrationsfrågor. I två av kommunerna, Knivsta och Håbo, fick jag inte tag i någon som arbetade med frågorna och de har därför i huvudsak utelämnats i denna studie. Vid några tillfällen har de jag intervjuat tipsat om andra som arbetar med frågorna. Det är en hjälp jag är tacksam över, då jag kanske inte annars skulle kommit i kontakt med den verksamhet de hänvisat mig till. Utöver kommunerna har jag även tagit kontakt med Landstinget och Länsstyrelsen. Studien bygger inte på en totalgenomgång av alla de som arbetar med integrationsfrågor. Det finns många fler än de som kommer till tals här. De aktörer som har valts ut har på ett eller annat sätt varit kända i de kommuner där de verkar.

Intervjuerna har haft karaktären av styrda samtal, där jag utifrån några frågeställningar fört samtalet framåt. Intervjuerna har bandats och transkriberats. När jag citerar ur dem har jag valt att redigera utsagorna för att underlätta läsandet. I diskussioner om återgivning av talad information påtalas ibland att viktiga värden gå förlorade när man gör det sagda mer likt skriftspråket. Detta utgår från perspektiv som fokuseras på framförandet mer än innehållet, vilket inte är mitt syfte.

Charles Taylors essä där han beskriver två skilda

¹ Statistik per 31 december 2003 enligt Regionförbundet Uppsala län

synsätt på det mångkulturella samhället har stor betydelse i texten. Taylors två modeller för det mångkulturella samhället avser ursprungligen statens sätt att lagstifta om olika behandling för olika grupper. I Sverige har vi ingen lagstiftning som gör skillnad mellan olika grupper, men resonemanget i sig är ändå användbart när man diskuterar mångfaldsfrågor. Senare teoretiker som Susan Moller Okin och Seyla Benhabib, som jag också använder mig av, har som många andra inspirerats av och utvecklat Taylors tankegångar. Okin är kritisk till Taylor för att hans tankegångar är könsblinda. Benhabib ser många fallgropar i arbete med att säkerställa minoriteters rätt att behålla sin kultur, då hon menar att det i många fall bygger på en alltför statisk uppfattning om kultur. För att förstå vad integration betyder har jag utöver Westin m.fl. utgått från texter som är producerade av Integrationsverket. Framför allt boken *Integration och indikatorer* analyserar statens användning av begreppet integration.

Integrationspolitik

Sedan 1975 har det funnits en statlig invandrapolitik. Den hade ursprungligen tre mål, benämnda jämlikhets-, valfrihets- och samverkansmålet. De innebar för det första att de invandrade skulle säkerställas likvärdiga levnadsvillkor som de som redan levde i Sverige, för det andra att de skulle ha möjlighet att välja sin kulturella tillhörighet och slutligen att det skulle finnas en samverkan mellan invandrare och det svenska samhället. När man antog den svenska invandrapolitiken valde man att ta ställning för ett samhälle med kulturell pluralism. Tanken var att det skulle finnas möjlighet för de invandrade att behålla sin kultur, ett ställningstagande mot en tidigare tanke om assimilation. 1998 antar den svenska riksdagen en ny politik där man byter ordet invandrar till integration. Det integrationspolitiska målet i den svenska integrationspolitiken, som ersatte de tre invandrapolitiska målen, säger:

Målen för integrationspolitiken skall vara lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund och en samhällsutveckling som kännetecknas

av ömsesidig respekt och tolerans och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för.²

Den nya integrationspolitiken sades skilja sig från den tidigare invandrapolitiken såtillvida att integration handlar om en ömsesidig process. I ett system med integration förväntas både den invandrade och samhället förändras, utan att invandrare ska behöva överge sin kulturella särart. I integrationspolitiken finns det speciella insatser som riktar sig till nyanlända invandrare. Detta är ett tidsbegränsat arbete. Övrigt integrationsarbete riktar sig till hela samhället och ska genomdrivas genom den allmänna politiken. Arbetsmarknads-, bostads- och skolpolitiken ska till exempel arbeta för en integration. I integrationspolitiken är arbetsmarknadsåtgärder prioriterade. Arbetet ger en egen försörjning, vilket betyder att man "får förutsättningar att råda över sitt eget liv och därmed möjlighet att vara delaktig i samhället".³ Stor vikt läggs vid individens eget ansvar att genomföra integrationen som ett eget livsprojekt. Staten ansvarar för att varje individ ska ha möjligheten att bedriva sin integrationsprocess på det sätt hon själv vill.

1998 skrev Sverige under europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter. Samer, tornedalingar, romer, judar och finländare har alla blivit erkända som minoriteter och har därmed vissa rättigheter, som till exempel rätt till viss samhällsinformation på det egna språket. Det finns de som menar att man bör skilja inhemska minoriteter från invandrare för att de har så olika situationer. I andra sammanhang betonas att båda dessa grupper skiljer sig från det normerade svenska. I denna studie gör jag ingen åtskillnad mellan nationella minoriteter och invandrade minoriteter utan de ses båda som föremål för integrationspolitiska åtgärder.

Begrepp

I texten används några begrepp som behöver definieras. Jag använder mig här framför allt av lexikonet *Mångfald, integration, rasism och andra ord* skriven av Charles Westin m.fl från 1999. Bakom verket står dels Socialstyrelsen, dels CEIFO (Centrum för

² *Sverige, framtiden och mångfalden* 1997 s 1

³ *Rapport integration* 2003 2004 s 23

forskning om internationell migration och etniska relationer) vid Stockholms universitet.

Det mest centrala begreppet är förstås *integration*. Charles Westin m.fl. ger i lexikonet tre olika definitioner på integration.⁴ För det första är det ett begrepp som använts under en lång tid inom samhällsvetenskapen för att studera hur samhällets delar skapar en helhet. Den andra definitionen av integration är politisk. Här är det invandrades *participation* (deltagande) i samhället som står i centrum. *Participation* ska främst ske på arbetsmarknaden, inom utbildningssystemet, föreningsliv och det politiska systemet. Delaktighet i samhällets offentliga sfär ska dock ske utan att individen behöver förändra den privata sfären. I de officiella skrivningarna i integrationspolitiken är det uttryckt som att den kulturella särarten ska respekteras. Den tredje betydelsen av begreppet *integration* beskriver en process ”genom vilken etniska och kulturella minoriteter inlemmas i samhället”⁵. Om *integration* i den andra betydelsen fokuserar grad av delaktighet i samhället, handlar det här mer om det sätt på vilket man blir alltmer delaktig. Dessa två synsätt är också uttryckta som *integration* som ett tillstånd respektive en process.⁶ Den svenska integrationspolitiken använder sig av båda dessa två synsätt. Det centrala i den svenska integrationspolitiken är ett avståndstagande från tanken om *assimilation*. I ett system med *assimilation* förutsätts invandrare försvenskas, att ge upp sin kulturella särart. Ett annat ord som används för *assimilation* är smältdegel, där alla kulturella skillnader upphör.⁷

En vanlig definition av en *invandrare* är att det är en person som själv är född i ett annat land eller har minst en förälder som är född i ett annat land. Den grupp som kallas för *svenskar* är själv född i Sverige och har två föräldrar som är födda i Sverige. Det finns invändningar att anföra mot att använda sig av denna uppdelning av befolkningen. Den låter påskina att det finns en enhetlig grupp som kan kallas *invandrare* respektive *svenskar*. Trots allt ger det ändå ett verktyg att förklara vad frågorna handlar om: att det finns en stor grupp som redan hunnit etablera sig

i landet och en grupp som ännu inte alla gånger hunnit skaffa sig en position. Även ordet *invandrad* förekommer, vilket mer berättar om ett handlande (att man migrerat). Ett annat begreppspar som används är *minoritets* och *majoritetsgrupper*, vilka inte anses lika normerande. De anger att det kan finnas flera olika minoritetsgrupper, och de behöver inte enbart vara grundade på etnicitet. Med begreppet *utländsk bakgrund* menas att en person är född i ett annat land än Sverige eller har två utrikes födda föräldrar.

Kultur definieras som ”en övergripande term för organisationen av mänskligt liv”, eller som ett mänskligt meningssystem.⁸ *Kultur* har en väldigt vag definition, trots att det är ett begrepp som används i stor utsträckning. Det kan beteckna det mesta av mänskligt tänkande och agerande. Att vi ser något som *kultur* betyder också att vi ser det som kontextbundet, en *kultur* finns i relation till andra kulturer. Inom kulturvetenskaper har man under senaste decennier alltmer använt begreppet *identitet*, som i det närmaste synonymt med *kultur* men som ett mer individuellt varande. Westin m.fl. definierar det som ”människans uppfattning om vem hon själv är”.⁹ *Identitet* används både om individer och om grupper av människor. *Etnicitet*, slutligen, betecknar en grupp människors självupplevda gemenskap, baserat på faktorer som språk, *kultur*, religion, territoriell gemenskap och gemensam historia. *Etnicitet* har etymologiskt släktskap med ordet *folk*, och baseras precis som det på ett kollektiv.¹⁰

Upplägg

Rapporten består av två delar. I kapitlet *Verksamheter* beskrivs de aktörer som studien är baserad på. Deras verksamhet presenteras var för sig, med undantag för flyktningmottagningarnas verksamhet som är så pass snarlik att de här får en gemensam presentation. Den andra delen diskuterar verksamheten utifrån några frågeställningar, i kapitlet *Aspekter av integrationsarbete*. Efter sammanfattningen finns även en kort förteckning över de som intervjuats.

4 Westin m.fl. 1999 s 53 ff

5 Westin m.fl. 1999 s 56

6 *Integration och indikatorer* 2004 s 31

7 Westin m.fl. 1999 s 48

8 Westin m. fl. 1999 s 9

9 Westin m. fl. 1999 s 16

10 Westin m.fl. 1999 s 31

Verksamheter

I detta avsnitt presenteras de olika aktörer som denna dokumentation bygger på. Framställningen bygger på deras egna berättelser av vad de har för verksamhet samt i förekommande fall dokument som behandlar verksamheten. Medan de andra aktörerna redovisas var för sig, får flyktingmottagningarna en gemensam presentation här. De har en mycket likartad verksamhet och att dela upp dem skulle bara resultera i upprepningar.

I två fall har jag talat med företrädare för verksamheter som inte längre existerar. Det är flyktingmottagningen i Östhammar och Uppsala kommuns integrationsenhet som har lagts ner.

Första tiden i Sverige

Flyktingmottagningarna

Den svenska integrationspolitiken är indelad i två stora verksamhetsfält, en allmän integrationspolitik som ska genomföras via den allmänna politiken och en som enbart riktar sig till nyanlända flyktingar. Flyktingar är den del av invandrarna som är skyddsbehövande, alltså kommit hit för att undgå krig, förtryck osv. i sina hemländer. Arbetet som riktar sig till de nyanlända flyktingarna sker till stor del av kommunernas flyktingmottagningar. I Uppsala län är det idag Uppsala, Tierp, Älvkarleby och Enköping som tar emot flyktingar. Kommunerna skriver avtal med migrationsverket på att ta emot ett visst antal personer per år. För dessa får kommunen en ekonomisk ersättning. I denna studie har jag pratat med Anita Wahlqvist och Björn Langer på flyktingmottagningen i Tierp, Jenny Jönsson i Älvkarleby, Kristina Sandell och Åke Näsström i Enköping samt Lisbeth Persson som tidigare arbetat med flyktingmottagningen i Östhammars kommun. Bland de tjänstemän på flyktingmottagningarna som jag talat med finns tre socionomer, men några av dem har

andra bakgrunder. Jenny Jönsson är undersköterska, Björn Langer har arbetat inom annat socialt arbete med framför allt ungdomar och Anita Wahlqvist började med arbete hemma hos familjer. Kommunerna i studien tar emot 30–50 flyktingar per år. Några av de länder som flyktingarna kommer från är Burundi, Kongo, Iran, Irak, Jemen, Malaysia, Ryssland, Afghanistan och Kina.

I den statliga politiken anger man för den mottagande verksamheten att ”det övergripande målet är att individen ska bli självförsörjande”.¹¹ Så länge man är under flyktingmottagningens vingar har man försörjning genom socialbidrag eller särskilda introduktionsersättningar. Kommunernas uppdrag är att ge en introduktion och se till att alla kan finna ett jobb eller annan sysselsättning som renderar en egen inkomst. Detta är ett mål som också är tydligt för tjänstemännen i deras vardagliga verksamhet. Praktik och SFI-undervisning (Svenska för invandrare) är de två delarna som tillsammans ska ge de nyanlända möjlighet att komma in på arbetsmarknaden. I Tierp är man med i ett särskilt projekt kallat Öppna vägar där akademiker läser särskild SFI. I vanliga fall läser alla SFI gemensamt, såväl akademiker som analfabeter. I Öppna vägar ges svenskundervisningen i högskolemiljö och med ett tempo som motsvarar språkundervisning vid universitet. Undervisningen varvas med praktik som motsvarar den enskilda individens kompetens.

Utöver att hjälpa flyktingarna in på den svenska arbetsmarknaden har också flyktingmottagningarna ett praktiskt arbete med att hjälpa människor tillrätta i det svenska samhället. Det kan handla om att hjälpa dem med att köpa nya möbler till lägenheten, hjälpa dem att starta eget konto på banken, ha kontakt med skola och barnomsorg och hjälpa till vid kontakt med myndigheter. Det finns också ofta en informationsverksamhet där flyktingarna ska få möjlighet att tillägna sig kunskaper som underlättar deras liv

¹¹ Sverige, *framtiden och mångfalden* 1997 s 77

Åke Näsström, flyktinghandläggare i Enköpings kommun.
Foto: Francine Mathae, Upplandsmuseet.

i Sverige. I Enköping planerade man att anordna speciella tillfällen då invandrare som varit en tid i Sverige hjälper nyanlända att informera om praktiska ting som underlättar vardagen. Med hjälp av personer som invandrat men som nu levt en tid i Sverige hoppas de kunna förmedla kunskap om vardagslivet som gör att livet blir smidigare. I Östhammar hade man under den tid man hade flyktingmottagning en omfattande verksamhet där man informerade om några av de områden där man upptäckte att det ofta uppstod problem. Man hade kontakt med sjukvården som talade om vilka sjukdomar som är vanliga i Sverige och hur sjukvården fungerar. Bland annat var man på studiebesök för att man ska lära sig hur det rent konkret ser ut i den svenska sjukvården. Ett samarbete fanns med barnläkare och andra för att barnens speciella situation skulle uppmärksammas. Man hade även kontakt med konsumentrådgivare och talade om kostvanor. I Östhammar startade man även en systuga för kvinnor för att de skulle ha möjlighet att träffas utanför hemmen.

Kommunernas flyktingmottagningar ligger utom i ett av fallen under kommunernas socialförvaltning. Kopplingen mellan flyktingmottagningarna och socialförvaltningarnas övriga arbete ses i allmänhet som mindre lyckad, framför allt vill man inte sammanblandas med biståndsverksamheten. I Enköping har man valt att ha verksamheten i egna lokaler avskilt från övriga socialförvaltningen och i Östhammar utarbetade man ett system för att skilja mellan social-

Jenny Jönsson, flyktingassistent i Älvkarleby kommun.
Foto: Francine Mathae, Upplandsmuseet.

bidragshanterandet och flyktingmottagningens verksamhet. Det är bara i Älvkarleby, där verksamheten är nystartad, som man inte ligger under socialförvaltningen. Kommunen valde istället att lägga verksamheten under Kultur- och fritidsförvaltningen. Verksamheten håller till på kommunens bibliotek i Skutskär.

Administrerad mångfald

Integrationsenheten

Uppsala kommun hade mellan åren 1989 och 2003 en integrationsenhet. Årsskiftet 2003/04 lades enheten ner i samband med stora omorganiseringar i Uppsala kommun. Den svenska integrationspolitiken säger uttryckligt att ett av de mest prioriterade områdena är arbetsmarknaden. På integrationsenheten valde man att arbeta med många fler aspekter, och mot slutet valde man dessutom att helt släppa arbetsmarknadsfrågorna. För integrationsenheten stod istället andra delar av livet i centrum, så som familjelivet, föreningar och samfund. Jag har talat med Kenneth Ritzén om integrationsenhetens verksamhet. Två av de före detta medarbetarna på integrationsenheten finns idag även på Romerenheten respektive Famnen. Många av de tankar och perspektiv som styr dessa två verksamheter fanns därför också på integrationsenheten.

Integrationsenheten hade ett övergripande ansvar

Gro Hansen, mångfaldsstrateg Uppsala kommun.
Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

för integrationsfrågor i Uppsala kommun. Deras speciella kompetens låg enligt Ritzén i en väl reflekterad och forskningsförankrad hållning till frågor om vad integration är. Själv är Ritzén disputerad i teologi. På deras ansvar låg en omvärldsanalys, metodutveckling, handledning och fortbildning i frågorna för kommunens tjänstemän. Integrationsenheten beskriver sig själv som en motor för kommunens integrationsarbete, med kontakter både inom organisationen och med allmänheten, eller vad man betecknar som civilsamhället.

Mot slutet av enhetens verksamhet blev familjefrågorna de primära. Ett projekt som bedrevs var Den goda familjen. Bland annat var det mordet på Fadime Sahindal som visade på ett stort behov av att sätta dessa frågor högt på dagordningen. Man samarbetade med ett antal invandrarföreningar och ställde frågan hur det ideala familjelivet ser ut, vilka konflikter som kan finnas inom familjen och hur man ser på lösningar. Arbetet med familjefrågor hade som medveten metod att utgå från kollektiva grupper och deras potential, eller som man säger särskiljande egenskaper. Man tar avstånd från en individualisering inom handläggandet av sociala frågor. Istället har utgått man från att det finns kollektiva identiteter, som bland annat kan vara tillhörighet till en minoritetsgrupp. Det här synsättet leder också till att man måste arbeta med

andra metoder, ett resonemang som bland annat återfinns hos Romerenheten.

Mångfaldsstrateg

Uppsala kommun har som enda kommun i länet en person som har ansvar för mångfaldsfrågor, en mångfaldsstrateg. Gro Hansen har arbetat på tjänsten sedan den inrättades 2003. Hon har examen i beteendevetenskap. På mångfaldsstrategens ansvar finns dels arbete gentemot kommunens invånare och dels arbete med att bevaka mångfaldsfrågor i kommunens roll som arbetsgivare. Tjänsten är därför delad mellan Planeringsenheten och Personalenheten. Mångfald i Uppsala kommuns tolkning handlar inte enbart om etnicitet, utan i det finns även faktorer som kön, generation och funktionshinder.

I den första delen av arbetet, som ryms inom fältet samhällsplanering, finns arbete med olika nätverk och arbete med att skapa opinion för mångfald och integration bland medborgare, arbetsgivare och andra aktörer. Kommunen är aktiv i nätverket Framtidsskapet. Det består av stora offentliga och privata aktörer i länet som främst diskuterar frågor och vill skapa opinion om mångfald ur ett arbetsgivarperspektiv utifrån tanken att mångfald lönar sig för den egna organisationen. Kommunen har planer på att eventuellt stödja en antidiskrimineringsbyrå som ska verka som en länk mellan enskilda personer som

Birgitta Forsberg, socialdirektör på Länsstyrelsen i Uppsala län.
Foto: Francine Mathae, Upplandsmuseet.

blir utsatt för diskriminering och DO (Diskrimineringsombudsmannen). Man har genomfört en enkät bland kommunens medborgare för att få en bild av hur syftet i integrationspolitiken möts av en allmänhet, för att på sikt kunna få gehör för sina perspektiv. Uppsala kommun har skapat en modell för att arbeta med konsekvensanalys för att kunna se vad olika beslut har för inverkan på olika grupper i samhället. Tanken är att tjänstemännen ska kunna ta stöd i modellen när de ska fatta beslut som rör kommunens medborgare. Integration, jämställdhet, miljö, handikapp och så småningom folkhälsa är perspektiv som finns med i konsekvensanalysen.

Den andra delen av mångfaldsstrategens arbete rör den egna organisationen. Här handlar det om frågor som att se till att kommunen får en inkluderande rekrytering, dvs. en rekrytering som inte verkar diskriminerande. Det handlar även om att hjälpa kommunens nämnder med att utarbeta mångfaldsplaner. Kommunens mångfaldsstrateg arbetar dessutom med att ta fram kriterier för hur man kan göra ett hållbarhetsbokslut, ett bokslut som även inkluderar kvalitativa variabler inom bland annat mångfaldsområdet.

Integrationsverket har gjort en genomgång av det interna mångfaldsarbetet inom ett flertal av

landets kommuner.¹² I studien är Uppsala den enda av länets kommuner som är representerad. Där ges några förslag på hur arbetet med mångfald bör ske på kommunal nivå. Mycket av det återfinns i Uppsala kommuns arbete. För det första menar man att man bör ha ett styrdokument med tydligt angivna mål och arbetssätt. Uppsala kommuns integrationspolicy, *Mångfald för framgång*, innehåller visioner, mål och konkreta uppdrag. Därtill kommer mångfaldsplaner. Rapporten förordar ett arbete med mångfaldsfrågor på en central nivå, vilket också är mångfaldsstrategens uppgift. Genom denna funktion finns möjlighet att samordna och stödja arbetet inom kommunen. Dessutom påpekar man i Integrationsverkets rapport att det inte bara räcker med ett internt mångfaldsarbete, även externa satsningar är nödvändiga. I Uppsala har mångfaldsstrategen just denna dubbla roll.

Länsstyrelsen

På Länsstyrelsen finns en integrationsgrupp, som av olika anledningar inte varit aktiv på några år. Ansvarig för arbetet med integrationsgruppen är socialdirektör Birgitta Forsberg, som i grunden är socionom. För två år sedan hamnade integrationsfrågorna på den sociala enheten. Vad man gjort tidi-

¹² *Den kommunala sektorn som förebild? 2004*

gare i denna grupp är framför allt studiebesök där man tittat på hur andra bedrivit integrationsarbete. Just nu befinner sig Länsstyrelsen i en nystart, där man återigen vill ha ett aktivt arbete med frågorna. Birgitta Forsberg funderar mycket över vilka frågor Länsstyrelsen bör prioritera och hur de bör arbeta med dessa. Till exempel nämner hon Länsstyrelsens roll i planerandet för nybyggnationer i länet. Om även de invandrarfamiljer som enligt tradition brukar ta hand om de äldre familjemedlemmarna i hemmet ska kunna hitta ett bra boende, kan det vara nödvändigt att bygga på ett nytt sätt. Ett arbetsområde där man har verksamhet är det hedersrelaterade våldet. Samtliga landets länsstyrelser har av regeringen fått medel för att arbeta förebyggande mot så kallat hedersrelaterat våld. Att i övrigt säga hur Länsstyrelsen i stort arbetar med frågorna är svårt, då mycket i dagsläget handlar om att ge sig tid att fundera på vad Länsstyrelsens speciella kompetens och uppdrag är.

Den utlösande händelsen till regeringens satsning på hedersrelaterat våld är mordet på Fadime Sahindal 2002. I ett första skede genomfördes kartläggningar av hur många kvinnor i länet som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. I Uppsala län presenterades en kartläggning 2004, *Flickor i patriarkala miljöer*. I Uppsala län konstaterades då att 165 kvinnor är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld, varav cirka 50 så pass allvarligt att det är fara för deras liv. Sannolikt finns ett stort mörkertal, varför man antar att det rör sig om fler unga kvinnor i verkligheten.

David Sandberg är projektanställd handläggare sedan april 2005 på den sociala enheten med frågor som rör hedersrelaterat våld. Han har i grunden en examen i etnologi. 1 miljon kronor har fördelats under året till projekt som avser att motverka det hedersrelaterade våldet. Uppsala kommuns projekt Famnen har fått medel för att utbilda personer som ska arbeta förebyggande med attitydförändringar i familjer som Famnen möter i sitt arbete, Uppsala kommun för att bilda stödgrupper på samtliga gymnasieskolor samt att upprätta handlingsplaner för att kunna arbeta med frågorna, polisen i Uppsala län för utbildning av personal, Gottsunda Dans och teater för att ta fram ett pedagogiskt för- och efterarbete

för en föreställning om hedersrelaterat våld och Regionförbundet Uppsala för seminarier som belyser frågorna vid en konferens under året. De bidrag som Länsstyrelsen har beviljat är enbart till projekt, men syftet från Länsstyrelsens sida är ändå att se till att man hittar långsiktiga lösningar så att arbetet kan fortskrida även efter 2007 då den nationella satsningen på hedersrelaterat våld tar slut.

David Sandberg på Länsstyrelsen har en komplex syn på det hedersrelaterade våldet. För honom har det många orsaker: det kan handla om kulturella, strukturella eller individuella faktorer. Mäns våld mot kvinnor, kontroll över både den kvinnliga och manliga sexualiteten, vuxnas makt över barn, kulturella föreställningar om heder, det kollektiva trycket, många invandrades marginella ställning i Sverige, alkohol, psykisk ohälsa är faktorer som i olika grad och i olika kombinationer kan finnas med i de olika fallen.

Sociala möten

Romerenheten

Uppsala kommun har som enda kommun i landet en speciell romerenhet som handlägger ärenden som gäller romer vid socialtjänsten. Romerenheten har funnits sedan 1994, först som ett projekt och sedan som en tillsvidareverksamhet. Romerna är en av fem grupper som fick status som inhemska minoritet 1999. För romernas del är såväl den individuella som den strukturella diskrimineringen stor i Sverige idag.¹³ För att komma tillrätta med diskrimineringen har man i Uppsala valt att samla alla romer som söker kontakt med socialtjänsten till en enhet. Idag arbetar en enhetschef, Tiina Kiveliö, samt ytterligare två socialsekreterare på enheten. De hanterar ungefär 60 ärenden på avdelningen, men då det i allmänhet är komplicerade ärenden räknar man med att de tar 3 till 4 gånger så mycket tid i anspråk jämfört med ärenden hos den reguljära socialtjänsten. I dessa 60 ärenden träffar de ungefär 150–200 romer. Klienterna på Romerenheten i Uppsala tillhör 5 grupper: finska romer, svenska romer, polska romer, romer från Kosovo samt resande. Den sistnämnda gruppen är familjer som själva bett att få tillhöra

13 *Diskriminering av romer i Sverige 2004*

Tiina Kiveliö, enhetschef på romerenheten, Uppsala kommun.
Foto: Francine Mathae, Upplandsmuseet.

Romerenheten istället för andra socialtjänster i kommunen.

Romerenheten är en verksamhet inom socialtjänstens arbetsområde vilket innebär att det är de romer som av olika anledningar söker hjälp där som kommer i kontakt med den. Det är alltså inte en enhet för alla kommunens romer. Till en början var uppdraget brett. Man arbetade då med stöd och hjälp på många olika livsområden. Diskriminering av romer sker på många olika områden, därför måste också arbetet med att motverka diskrimineringen ske på många plan, menar Kiveliö. Det handlar om boendediskriminering, svårigheter inom skola och barnomsorg, sättet att organisera familjelivet på m.m. Diskrimineringen av romer ses inte enbart som en individuell diskriminering utan som en strukturell, varför det omgivande majoritetssamhället är en av de parter som man anser att man bör interagera med. Idag ligger man organisatoriskt under Arbetsmarknads- och utbildningsnämnden och har ett uppdrag att arbeta med biståndsverksamhet och med att få människor att bli självförsörjande. Uppsala kommuns nya organisation medger inte att en verksamhet ligger under flera nämnder, och Romerenheten har av den anledningen fått det svårare att hävda att det behövs verksamhet på många samhällsområden.

Arbets sättet på Romerenheten skiljer sig från

traditionellt socialtjänstarbete på några områden. Man använder medvetet en annan metodik än när man arbetar med majoritetssamhället. Kiveliö beskriver arbetssättet som ”grundat på kunskaper om romernas historia, utsatta situation och särskilda behov, med avsikt att främja både romernas sak och samhällets möjligheter till en positiv dialog med romerna som har kontakt med socialtjänsten”.¹⁴ Kunskaper om den romska kulturen ses som nödvändig för att man som socialsekreterare ska kunna möta den andra i en respektfull dialog. En historisk förståelse av romernas utsatta situation sägs vara nödvändig för att förstå deras status idag och deras förhållningssätt gentemot majoritetssamhället.¹⁵ Då den romska kulturen i mycket högre grad än i majoritetssamhället är baserad på kollektiva släktband, är också socialtjänstarbetet på Romerenheten till stor del inriktat på kollektivet.

Famnen

I Uppsala kommun finns inom socialtjänsten en verksamhet kallad Famnen. Famnen fungerar som ett stöd för ungdomar som lever i familjer där konflikter finns mellan föräldrar och ungdomar. I informationsmaterial kallas dessa familjer för mångkulturella familjer, och man avser med det att det handlar om familjer med utländsk bakgrund. Famnen är inte en myndighetsutövande enhet, utan fungerar som ett

14 Kiveliö 2004 s 1

15 Kiveliö 2004 s 5

Sureya Calli, rådgivare i familjefrågor vid Famnen, Uppsala kommun.
Foto: Francine Mathae, Upplandsmuseet.

resursteam för de ungdomar som vill ha någon att samtala med.

Bakgrunden till Famnens tillkomst är uppmärksammandet av så kallat hedersrelaterat hot och våld, som fick sin kulmen med mordet på Fadime Sahindal i januari 2002. Integrationsenheten hade under en lång tid arbetat med familjefrågor på många olika sätt och såg också dessa som ”en av de djupaste och mest osedda/ignorerade dimensionerna av de s.k. integrationsprocesserna”.¹⁶ 2004 startade Famnen, med en av de f.d. medarbetarna på integrationsenheten som en av två medarbetare. Sureya Calli som jag haft kontakt med har en beteendevetarutbildning.

Sureya Calli vänder sig mot formuleringen ”starkt patriarkala familjer” för att beskriva i vilken miljö som hot och våld mot framför allt unga kvinnor förekommer, en formulering som bland annat Länsstyrelsen i enlighet med formuleringar i det regeringsuppdrag man fick använda i sin kartläggning av det s.k. hedersrelaterade våldet. Hon menar att våld mot kvinnor inte ska ses med kulturella förtecken, det är samma strukturer som orsakar våld mot kvinnor oavsett vilka grupper det handlar om. Däremot är många invandrarkulturer satta under ett starkt förändringstryck vilket leder till generationskonflikter. Kulturen förändras snabbt i den situation som in-

vandringen skapat. Det är i detta förändringsarbete som ungdomarna behöver någon att prata med, om frågor som vad är kultur, vad är min identitet, vad är min könsroll osv. Vid kontakt med Famnen kan ungdomarna välja om de vill vara anonyma eller inte. De använder sig av telefon, sms, mail, enskilda samtal eller gruppsamtal. Ibland talar man enbart med ungdomarna, ibland med hela eller delar av familjen. Precis som Romerenheten arbetar Famnen till stor del med den kollektiva identiteten. Vad Famnen vill åstadkomma är ett förändringsarbete där hela familjen, släkten eller en ännu vidare grupp tar del, även om man tar utgångspunkt i ungdomarnas situation. Kan ungdomar och föräldrar förstå varandra och förändras tillsammans behöver inte andra samhällssektorer som sociala myndigheter och polis blandas in.

Kultur för alla

Biblioteket

På biblioteket i Östhammar arbetar två bibliotekarier. Jag har talat med Ingeborg Sevastik, som vill få biblioteket att bli en kulturinstitution för alla kommunens medborgare. Biblioteket, menar Sevastik, är en plats som många nyinflyttade går till. Därför är

¹⁶ ”Den goda familjen” 2003 s 49

Ingeborg Sevastik, bibliotekarie i Östhammar.
Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

det en viktig arena för att få människor att känna sig välkomna till en ort. Alla medborgare ska kunna få tidningar och i den mån det går litteratur på sitt eget modersmål. Det är inte alltid som det kommer direkta frågor från besökaren om denna möjlighet finns, utan bibliotekariens roll blir ibland att upplysa om att det. Östhammar har idag inte så stor andel utrikes födda. Många av de som kom under tiden då flyktingmottagningen fanns har lämnat kommunen. Bland de invånare som invandrat till Sverige i Östhammars kommun som besöker biblioteket talar Sevastik om ryska och thailändska kvinnor som gift sig med svenska män som en flitig besöksgrupp.

Biblioteken arbetar som annan kulturverksamhet ytterst med demokrati och yttrandefrihet. Då blir det också naturligt att biblioteket ska vara en plats för alla medborgare. För Ingeborg Sevastik är det inte bara invandrare som är en viktig grupp att inkludera. Att komma från Bosnien eller Ryssland blir inte konstigare än att det bor många metallarbetare som flyttat från Norrbotten och många stockholmare som flyttat ut till sina före detta sommarstugor i kommunen. De har alla sina rötter någon annanstans och vill hålla kontakten med hemorten. Bibliotekets roll blir att tillgodose dessa behov, allt för att de ska känna sig välkomna och känna tillhörighet till biblioteket.

På biblioteket i Östhammar har man sedan lång tid tillbaka försökt att bereda personer med utländsk

bakgrund praktikplatser, både för att hjälpa dessa personer att ta sig in på arbetsmarknaden och för att besökaren på biblioteket rent konkret ska få möta en mångfald. Vid de tillfällen som bibliotekarien är borta i tjänsten, har hon sett till att det är en ung man född i Bangladesh som vikarierar för henne.

Kultur i Länet

På Uppsala läns landstings kulturförvaltning, Kultur i Länet, finns två kulturstrategier. Helen Lind och Pernilla Sjöberg har arbetat i verksamheten sedan 1988 respektive 1999. Deras uppdrag består bland annat i att arbeta med kulturpolitiska strategier. De ska verka för etnisk mångfald inom kulturlivet. Det handlar om att få en mångfald både bland utövare och bland publiken. Kulturverksamheten har i uppdrag att medverka i asyl- och integrationsprocessen. Det finns också en summa pengar som är reserverade för projekt med denna inriktning. När dessa pengar började delas ut var de vigda åt arbete mot främlingsfientlighet och rasism, men delas ofta idag ut till verksamhet som ska bredda den etniska mångfalden inom kulturlivet. År 2004 delades medel ut till bland annat Uppsala studentkår för arbete med att bredda rekryteringen av nya studenter. Kultur i Länet stöttade filmen *Jag kan inte en enda snapsvisa* som använts för att internt diskutera exkludering och inkludering på universitetet. Studentkåren bedriver sedan tidigare också arbete med bland annat men-

torskap och läsläsning för att skapa bryggor mellan studenter och grupper av ungdomar som inte i lika stor utsträckning söker sig till universitetet, och filmen blev en del av hela det arbete som görs för att få en större mångfald bland de kommande studenterna. Kultur i Länet delade under 2004 även ut bidrag till den iranska kulturföreningen Yari för att anordna en iransk filmfestival, man stöttade en konstskola i Gimo för ensamkommande flyktingungdomar samt stöttade en utställning om romer som visades på Stadsbiblioteket i Uppsala.

Kulturens roll i asyl- och integrationsprocesser anses av kulturstrategerna vara dubbel. Människor i samhället ska ha rätt att känna igen sig i kulturen, och därmed få sin egen kulturella identitet bekräftad för att på sikt medverka till att man känner sig delaktig i samhället. Strategerna menar inte att den som har en viss etnisk bakgrund enbart förväntas ta del av kulturyttringar från den delen av världen där man själv eller en förälder är född. Det måste få vara fritt för alla enskilda individer att ta del av kulturyttringar från vilken del av världen man vill. Samtidigt ges kulturen också rollen att ge människor ny kunskap, nya perspektiv och nya aha-upplevelser. Kulturen förväntas med andra ord både spela rollen som igenkännare och som tankeväckare. Även att få människor att känna sig välkomna till de institutioner som producerar kultur är en viktig del. Man menar att kulturen idag genom alla sina kulturella koder kan verka segregering. Därför är det också viktigt att arbeta med att få alla att känna sig välkommen och känna tillhörighet, ett resonemang som liknar bibliotekets.

Kulturstrategerna har frångått sin egen praxis för att på bästa sätt arbeta för integration. Bidrag till ungdomsverksamhet brukar beviljats till föreningar som finns i minst tre kommuner. För att pengarna ska få rätt verkan har man varit tvungen att lämna det kriteriet. Undersökningar har visat att stora kampanjer sällan ger något positivt resultat, det är de små projekten som ligger väldigt nära människors vardagsliv som ger positivt resultat. Därför har man även fördelat medel till projekt i liten skala.

Aspekter av integrationsarbete

I denna del kommer de olika verksamheterna att ses utifrån några teman som alla har betydelse för hur man tänker om och bedriver integrationsarbete. Det handlar om hur man uppfattar betydelsen av begreppen mångfald, kultur och integration, om man ser människan som i huvudsak en individ eller som medlem i ett kollektiv, om betydelsen av kön och om det egna engagemangets betydelse för det arbete man bedriver.

Ett samhälle med mångfald

Ordet mångfald kan ges olika betydelser och i detta kapitel ska de olika aktörernas syn på mångfalden kommenteras. Jag har i vissa fall tolkat svaren med vad målet med integration är som en bild av vad mångfald kan vara. Ett samhälle med en fungerande integration är också ett som tar tillvara mångfalden och på så sätt hör de två begreppen ihop.

Mångfald

Tidigare användes framför allt orden mångkultur och mångkulturellt för att beteckna ett samhälle med stor andel människor födda i olika delar av världen. I den statliga politiken från 1997 har man valt att använda begreppet mångfald istället. Man skriver att ”gränserna mellan vad som är etniskt å ena sidan och vad som är kulturellt å andra sidan är inte alltid klara eller givna”. Genom att byta ut ordet mångkultur till mångfald vill man undvika en ”ensidig fokusering på etnicitet och etniskt tillhörighet”.¹⁷ Begreppet mångfald erbjuder alltså en möjlighet att lägga in andra aspekter än enbart etnicitet, så som religion, kön, klass och generation. För Uppsala kommuns mångfaldsstrateg används begreppet mångfald på detta sätt. Hon arbetar kanske främst med etnicitet och kön men även generation och

funktionshinder räknas in i mångfaldsbegreppet. Kultur i Länets två mångfaldsstrategier talar om mångfald i en vid bemärkelse och använder även begreppet etnisk mångfald för att avgränsa sig. Jag har varit intresserad av den mångfald som rör etnicitet och därför är det vad jag styrkt samtalen till att handla om. I intervjuerna har både mångfald och mångkultur använts. Då det inte gjorts någon åtskillnad av de två orden av informanterna har jag behandlat dem som likvärdiga. I texten använder jag däremot uteslutande mångfald.

För att belysa de olika innebörder som man ger begreppet mångfald använder jag mig av begreppen normativ och deskriptiv mångfald. Skillnaden dem emellan diskuteras i propositionen *Sverige, framtiden och mångfalden* och de används även i Integrationsverkets genomgång av kommunernas integrationsarbete.¹⁸ Den deskriptiva mångfalden beskriver ett samhällstillstånd. Mångfald är i denna betydelse att vi har ett samhälle som uppvisar en mångfald av människor, kulturer, etniciteter etc. Den normativa mångfalden används däremot för att ange ett mål, det tillstånd som man strävar efter.

Deskriptiv mångfald

Av de som jag talat med är det få som uteslutande talar om mångfalden med den deskriptiva betydelsen. En som emellertid gör det är Lisbeth Persson, f.d. flyktinghandläggare i Östhammar. När hon får frågan om vad ett samhälle med mångfald är svarar hon spontant att vi äter mer mat från främmande länder och att det finns nya inslag i vår vardag. Det är den synliga variationen som blir det mångkulturella inslaget, vilket kan ses både som påverkande alla och som något som försiggår på sidan om majoritetsbefolkningen. Vinsten om man släpper

¹⁷ *Sverige, framtiden och mångfalden* 1997 s 18

¹⁸ *Sverige, framtiden och mångfalden* 1997 s 18 f, *Den kommunala sektorn som förebild?* 2004 s 24 ff

mångfalden in på sig, blir för Lisbet Persson att man kan få nya perspektiv på vardagen:

Jag har väl sagt så här ibland att det är som att stå på huvudet så att säga och se om man ser något annat, om det ser annorlunda ut. Lite så. Det är samma sak fast man ser det upp och ner. Det kan vara så också.

Mångfalden blir det avvikande, något nytt och exotiskt. Ett liknande resonemang för Ingeborg Sevastik i Östhammar. Visserligen tar hon avstånd från att mångfald enbart skulle vara att vi äter olika mat och klär oss olika, det betraktar hon som ytligt. Men däremot menar hon att vi har möjlighet att berika oss själva genom att släppa det mångkulturella in på oss. Vi talar om makt och om att majoritetsbefolkningen måste släppa ifrån sig makt för att minoritetsbefolkningen ska komma i åtnjutande av den. Men, menar hon, det kan det vara värt för lämnar man ifrån sig makt kan får man något att annat tillbaka, man har möjlighet att ”få en större gemenskap, en större glädje”. Vid två av intervjuerna har människor som invandrat till Sverige eller barn till människor som invandrat inte förklarats vara ”riktiga” invandrare, eftersom de uppfattats som alldeles för lika den svenska majoritetsbefolkningen. Invandrare enligt denna uppfattning är man först om man tydligt avviker från majoriteten. Med en deskriptiv förståelse av mångfalden riskerar det att bli främst de utomeuropeiska invandrarna som blir mångfalden. Det ska vara synligt annorlunda för att räknas som mångfald. När Famnen kallar de familjer som de ungdomar man arbetar med lever i för ”mångkulturella familjer” förmedlar man också en syn på mångfalden som avvikande från majoritetsbefolkningen.

Normativ mångfald

Vanligaste svaren på vad mångfald är går att sätta in under den normativa uppfattningen av mångfalden, alltså den som mer ställer upp mål än beskriver en existerande verklighet. Medan den deskriptiva mångfalden kan stå för sig själv, behöver den normativa den deskriptiva som förutsättning. Du måste först förutsätta en faktisk mångfald i sätt att vara och leva, för att kunna ställa upp några större visioner som rör den. Så när bibliotekarien i Östhammar, Ingeborg Sevastik, till exempel säger att ”min önskeverson är

ju att alla är accepterade som de är och att man kan leva sida vid sida och ha olika traditioner och att det respekteras”, har hon som grundläggande förståelse att det finns många olika sätt att vara på och leva sitt liv på i dagens samhälle. Men för att det ska vara ett samhälle med mångfald krävs därutöver att olika levnads-sätt också ges samma status. Det är idag ”det svenska som dominerar” menar hon, men i hennes framtidsvision ska alla kunna bli accepterade som de är.

Den normativa mångfalden kan i sin tur delas in i en kvantitativ och en kvalitativ. Den kvantitativa mångfalden har som mål att fördela arbeten, poster i näringsliv, politiken, föreningslivet etc. så att de motsvarar befolkningen. Det handlar om deltagande, eller participation, i samhällets alla sektorer. Björn Langer på flyktingmottagningen i Tierp beskriver det mångkulturella samhället som just detta. ”Eftersom de bor i Sverige så ska de vara representerade i kommunstyrelse eller landsting eller vad vara mån-de. Riksdagen naturligtvis också.” Det handlar, menar han, om att börja uppifrån toppen och gå neråt. Utan representation i de högst beslutande organen kan inte samhället säga sig ha en mångfald.

För kulturstrategerna Helen Lind och Pernilla Sjöberg på Kultur i Länet handlar mångfald i vart fall delvis om att se hur publiksammansättningen ser ut, vilka som står på scenen samt vem som är problemformulerare. För att kulturen ska vara präglad av mångfalden måste den också spegla samhällets sammansättning.

Den kvalitativa mångfalden beskriver en allmän samhällsanda. En mångfald är något som berikar och som ger samhället och individer positiva egenskaper. Den normativa kvalitativa mångfalden är inte mätbar. De allra flesta som jag talat med har en syn på mångfalden som går att placera här. David Sandberg på Länsstyrelsen säger att ”mångfald är när man krossar normen”, alltså en dröm om att skapa ett annat samhälle med en annan syn på vad som är tillåtet och inte. Flyktinghandläggaren Kristina Sandell i Enköping menar att vi inte kan räkna oss som ett mångkulturellt land ännu, eftersom vi inte har den ömsesidiga respekten för varandra:

Det är nog ganska långt till det [ett samhälle med mångfald]. Där känns just arbetsmarknaden som ett jättebra exempel på att svenskar inte har tagit till sig. Men kanske tycker att det är kul att gå och äta främmande mat

Vem påverkar utbudet på kulturens scener? Uppsala stadsteaters stora scen. Foto: Lennart Engström, Upplandsmuseet.

och lyssna på främmande musik. Men man vill inte ha folk från andra kulturer som arbetskamrater av olika skäl. Så man kan nog inte säga att Sverige är mångkulturellt ännu i alla fall. Det kanske blir om hundra år. Men ett mångkulturellt samhälle det måste man väl ändå säga att det är ett ganska tillåtande samhälle där man kan stå ut med olikheter. Alla sorters olikheter. Och det kanske inte bara är de etniska svenskarna som måste jobba på det, utan det finns nog saker som man måste fundera på när man kommer hit också.

Mångfaldsstrategen i Uppsala, Gro Hansen, menar att man inte idag utnyttjar möjligheterna i mångfalden tillräckligt. Mångfald, säger hon, är inte olikheterna i sig utan hur man förmår ta tillvara dem. Själv arbetar hon med ett hållbarhetsbokslut för kommunen som ska inkludera mångfaldsaspekter och hon är med i nätverk där arbetsgivare i länet tillsammans diskuterar vinsterna med mångfald. Vinsten är inte alltid pengar, snarare handlar det om

vinster på andra plan. Kommunen tjänar i förtroende genom att visa upp en mångfald. Heterogena grupper sägs också vara mer kreativa än homogena, varför mångfalden kan löna sig även på det planet. Mångfald är alltså ett tillstånd som lönar sig och därmed något man kan vilja eftersträva för att göra en vinst på ett eller annat sätt.

Birgitta Forsberg på Länsstyrelsen talar om integration som delaktighet. ”Jag tror ju väldigt starkt på ett samhälle som bygger på någon sorts lust och gemenskap där man får utvecklas utifrån de grundläggande värderingar man har och får utveckla det kunnande man har” säger hon i en personlig kommentar över varför det är viktigt med mångfald. Människor är olika och ändå ska vi alla dela samhället. För henne är detta ett idealtillstånd: det kanske är lite ”blåögt” att tro att samhället fullt ut kan ge alla möjlighet att vara delaktiga menar hon, men det är i vart fall ett mål att sträva mot. Farnens tjänsteman Sureya Calli talar om integration som en känsla.

Att få ta plats i det offentliga. Tidningsläsning på Gottsunda bibliotek. Foto: Lennart Engström, Upplandsmuseet.

Det är en känsla av att tillhöra, behövas, utvecklas och att vara med och utveckla. Detta är värden som inte är mätbara. En känsla kan inte vara annat än subjektiv.

Flera av tjänstemännen på flyktingmottagningarna har talat om att det är så mycket lättare att komma in i samhället för flyktingar på mindre orter. Här finns en syn på integration och mångfald som delaktighet, att bli sedd och igenkänd av omgivningen. Det går inte att gömma sig i strukturer, eller omvänt att bli bortglömd i de stora sammanhangen. Närheten mellan grupper i samhället ses som viktiga för att man ska kunna mötas. Integrationsverket konstaterar också att på de små orterna är det lättare att få bra bostäder och därmed ett bättre familjeliv, vilket tillsammans med ett ”gott bemötande” från samhället de lever i har gett positiva effekter för integratio-

nen.¹⁹ Mångfald blir här en önskan om ett lyckat möte på individnivå där den enskilda individen ska hitta en plats i sin lokala omgivning. Mångfald är att vara sedd.

Charles Taylor talar i en berömd essä från 1994 om ”erkännandets politik”. Han menar att målet med den mångkulturella praktiken är att få erkännande:

Tesen är att vår identitet delvis formas av andras erkännande, eller frånvaro därav, och ofta miss-erkännande, så att en person eller en grupp av människor kan lida verklig skada, drabbas av en verklig förvanskning, om människorna eller samhället runtomkring dem återspeglar en inskränkt eller förnedrande eller föraktlig bild av dem. Icke-erkännande eller misskännande kan vålla skada, kan vara en form av förtryck genom att man tvingas in i en falsk, förvanskad och inskränkt tillvaro.²⁰

¹⁹ Rapport integration 2003 2004 s 52

²⁰ Taylor 1994 s 37

För Taylor är det i mötet med andra som man formar sin identitet. Det mötet måste bygga på en ömsesidig respekt för att båda parter ska utveckla en identitet med självrespekt. En identitet byggs både på individuell och kollektiv basis, varför erkännandet både handlar om enskilda individer och grupper. För de tre tjänstemännen inom kultursektorn så finns tanken att man genom kulturen också kan stärka sin identitet, att man får ett erkännande för den man är genom att "min kultur" får ta plats på den kulturella arenan. Farnen arbetar också för ett erkännande av den egna kulturen, vare sig den avviker från majoriteten eller den minoritetsgrupp som man har ett medlemskap i.

För de andra verksamheterna finns från den enskilda tjänstemannen säkerligen en tro på att människan behöver ett erkännande från sin omgivning, för att använda Taylors ord, men verksamheterna har inte detta som sitt mål. Flyktingmottagningarna har kravet att få flyktingarna att bli självförsörjande. En av tjänstemännen i Tierp menar att kommunen har mål som avviker från den enskilda individen. "För deras egen del måste det ju handla om självkänsla. Men krassat så är det ekonomiska orsaker. De flesta kommuner går ju back." Likaså ställs krav på Romerenheten att det är arbete som är målet och mångfaldsstrategen i Uppsala arbetar förhållandevis mycket med arbetsmarknadsfrågor. Så även om tjänstemännen ger uttryck för en kvalitativ normativ mångfald som det man vill nå, är det ändå participation (alltså den kvantitativa normativa mångfalden), och då framför allt deltagande på arbetsmarknaden, som är det de arbetar för i enlighet med de mål som finns uppsatta för verksamheten.

Inte bara etnicitet

Mångfalden i Sverige idag beskrivs i allmänhet som sammanhängande med den allt större invandringen till vårt land. Närvaron av människor födda i andra delar av världen har helt enkelt gjort att sätten att leva på har blivit fler än tidigare. Men det finns också ett annat sätt att uppfatta övergången till mångfalden på. Zygmunt Bauman tillhör de som betecknar vårt

samhälle som postmodernt. Ett av dess drag är den enskilda individens nya ställning som skapare av sitt eget livsmönster. I ett modernt samhälle har visserligen individen möjlighet att göra sina egna val och att arbeta med den egna identiteten, men det finns också fast roller som man kan anta. I ett postmodernt samhälle däremot har även rollerna upphört att existera och varje individ är utelämnad åt att själv plocka delar och sammanfoga dem till den egna individen. Han skriver att "istället för att tala om identiteter, ärvda eller förvärvade, skulle det kanske vara mer i överensstämmelse med den globaliserande världens realiteter att tala om identifiering, ett ständigt pågående, alltid ofullbordad, oavslutad och öppen verksamhet som vi alla, av nödvändighet eller av fri vilja, ägnar oss åt".²¹ Resultatet blir en mångfald i sätten att leva sitt liv på. Även Borevi & Svanberg menar att vi inte enbart kan se mångfalden som betingad av den allt större invandringen. Att vi idag kan äta mat och lyssna på musik från olika delar av världen behöver inte enbart ha med invandring att göra. Även länder som saknar en betydande invandring har ett liknande utbud. Snarare handlar det om en allmän globalisering, med mat- och kulturutbud som "ett slags symboliska uttryck" (1993:163).²² Vi har alltså ett samhälle som är satt under stora förändringar på många plan. Globalisering och individualisering är två starka krafter som omdanar samhället och villkoren för vår existens.

I intervjuerna har mångfalden enbart uppfattats som etnisk och som sammanhörande med invandringen, vilket är en naturlig följd av att det är vad jag varit intresserad av. Ändå kan man fråga sig om det är riktigt att enbart se det i denna mening. Kulturstrategerna på Kultur i Länet är de enda som under intervjuerna fört ett resonemang om huruvida detta är frågor som enbart handlar om invandring. Om man är öppen och nyfiken på nya människor med andra kulturella preferenser beror kanske också på hur man i allmänhet ställer sig till förändringar i sin omgivning. Det behöver inte bara handla om inställning till invandring, det kan lika gärna handla om förändringsbenägenhet i stort menar de.

21 Bauman 2002 s 185

22 Borevi & Svanberg 1993 s 163

Kollektiva och individuella identiteter

Inom integrationspolitiken säger man att man idag arbetar för att underlätta för den enskilda individen att på egen hand genomföra en integration. För politiken handlar det om att hitta en balans mellan individen och kollektivet. ”Statens ansvar inom integrationspolitiken är att definiera mål inom olika samhällsområden och stå för insatser som ger individen förutsättningar att nå egenförsörjning och delaktighet”, skriver Integrationsverket och tillägger att individen måste ”sätta upp egna mål för sitt livsprojekt och utveckla egna vägar för att nå det”.²³ I detta kapitel beskrivs olika sätt att uppfatta människan – som främst en individ som på egen hand ska klara av en integrationsprocess eller som del av ett kollektiv och som genom det förverkligar idéer om integrationen.

Får man använda ordet invandrare?

Det finns ingen form av etnisk registrering i Sverige, en registrering som av många anses vara helt i strid med modern människosyn. Ändå används i många sammanhang, både vardagliga och officiella, olika kategorier som befolkningen delas in i. Alla tillhör vi olika kollektiv, olika grupper i samhället. De kan grundas på etnicitet, religion, kön, ålder, utbildning, ekonomisk status osv. Att dela in den svenska befolkningen i motsatsparen svenskar och invandrare är omdiskuterat, det anses vara en alldeles för statisk uppdelning och det förminskar betydelsen av andra identiteter hos oss. För att komma runt problematiken finns alternativa begrepp, så som minoritets och majoritetsgrupper, men den grundläggande indelningen av befolkningen i olika grupper består ändå. Hur resonerar då de jag talat med? Har man rätt att sätta en etikett på människor och säga att vissa människor tillhör en grupp och andra en annan grupp?

Kristina Sandell och Åke Näsström på flyktmottagningen i Enköping menar att det inte känns bra att klumpa ihop en så heterogen grupp som flyktingar eller invandrare i allmänhet och se dem som en grupp med likartade behov. Men samtidigt är det nödvändigt i det praktiska arbetet. Med vad som kan tyckas vara en omvänd logik menar de att eftersom det nu finns en uppdelning mellan så kallade svenskar och invandrare så är också den uppdelningen berätt-

tigad att göra för den som vill motverka detta. För om ”du heter Muhammed” och får din arbetsansökan lagd åt sidan är du ändå inte sedd som en individ, menar de. För att komma tillrätta med detta måste man göra skillnad mellan olika människor, så att alla de som är utestängda från arbetsmarknaden kan få möjlighet att visa vad de kan. Så länge en diskriminering görs mot invandrare är det nödvändigt att i arbetet mot diskrimineringen göra en uppdelning mellan människor, det är enda sättet att föra fram dessa människor så att man i slutändan hamnar på samma nivå. Och har man som Jenny Jönsson upplevt att det är svårt att få någon att ta emot en praktikant som vill arbeta på en bilverkstad för att en av mackarna i Skutskär en gång hade en invandrare som macken ifråga ansåg att det var problem med, blir man medveten om att det redan finns en uppdelning mellan svenska och invandrare i samhället. Och den uppdelningen är i allmänhet inte till fördel för de som invandrat.

Mångfaldsstrategen på Uppsala kommun har ett liknande sätt att resonera på när det handlar om att skapa olika kategorier och sedan placera människor i dessa. Hennes grundinställning är negativ, men i det praktiska arbetet är det ett nödvändigt angreppssätt:

Jag tror att jag själv personligen tänker så här, att i framtiden tror jag vi kommer att tänka men herrejösses, vad var det vi höll på med egentligen. Det var förskräckligt. Hur kunde vi tänka sådär? Men varje tid har ju sina trender och idéer och tankeströmningar. Jag tror att vi kommer känna mer avsmak för det här, att vi tänkte på det här sättet. Och idag så försöker vi hitta någon slags god vilja, också delar vi in människor. Och jag kan ifrågasätta det här faktiskt, det känns väldigt tokigt ibland. Samtidigt som att jag är angelägen om att veta hur kan vi bli bättre, hur har vi rekryterat, hur speglar vi vår befolkning? Vi måste ha något slags mått. Men jag är väldigt tveksam samtidigt till de här indelningarna. Men eftersom jag ser att det finns tydliga tecken på att det finns människor som utestängs på olika arenor i samhället så vet jag inte riktigt hur man ska synliggöra den delen.

Att dela in människor i olika kategorier är i dessa fall gjorda i metodiskt syfte, för att kunna hantera en upp-

²³ Rapport integration 2003 2004 s 22

kommen situation. De tycker inte om att skilja mellan svenskar och invandrare, men gör det ändå för att det är det bästa sättet att motverka den rådande diskrimineringen.

Individer och kollektiv

I flyktingmottagningarnas SFI-undervisning går i allmänhet kvinnor och män ur olika åldersgrupper, från olika delar av världen och med olika utbildningsbakgrund tillsammans. Det gemensamma är att de alla är nyanlända i Sverige. I Tierp är man med i en verksamhet kallad Öppna vägar som har separerat ut akademiker från de andra i flyktinggruppen. De har en egen undervisning som har ett högre tempo och en arbetsplatspraktik som är inriktad på att de ska komma in i de akademiska yrken de redan har, alternativt nya yrken för de som vill omskola sig. I projektet Öppna vägar betonas den enskilda individens möjligheter. Man kartlägger tidigare utbildning, yrkeserfarenhet, livserfarenhet, och personlig intressen och mål. Med detta som bakgrund upprättas därefter en individuell studieplan och så kallad meritportfölj. I Öppna vägar talar man visserligen också om att det handlar om ett ömsesidigt mötande där även arbetslivet ska lära sig om vad man kallar för det ”interkulturella mötet”.²⁴ Men man tar avstamp i den enskilda individens kompetens och vilja, och fokuserar därmed inte främst på invandrarskapet och de strukturella hindren för en lyckad integration, utan på möjligheterna för den enskilda individen. På flyktingmottagningen i Älvkarleby hade man i ett fall valt att frångå principen om att alla gemensamt läser SFI tillsammans. En 18-årig kille ansågs vara för olika de andra i gruppen, han hade ett stort behov av att få vara just ungdom och fick därför gå i en gymnasieklass med andra invandrarungdomar i Gävle. I dessa två fall har man ansett att de individuella olikheterna är viktigare än att vara nyanländ, och har också agerat därefter. På flyktingmottagningen i Älvkarleby säger tjänstemannen att hon har svårt för att använda ordet flykting om de som hon arbetar med, även beteckningen flyktingmottagning känns konstig. Att kalla individerna vid deras rätta namn istället för att beteckna dem som ”flykting” tycker hon känns betydligt bättre.

²⁴ Öppna vägar

På flyktingmottagningarna har man som uppgift att arbeta med individuella planer för flyktingarna. I arbetet med att göra dem självförsörjande ska man utgå från deras egna erfarenheter för att hitta en lämplig väg. Det är väl inte alltid möjligt i praktiken att verkligen arbeta på det sättet, men det är i vart fall det uppdrag man har från politiskt håll. När man betonar att flyktingarnas väg in i samhället ska vara grundat på deras egna förutsättningar är tanken att den egna personliga kompetensen ska bli sedd. Flyktingarna ska vara sedda för de individer de är, och inte antas ha kollektiva behov och vilja etablera sig i samhället på likartade sätt. Lisbeth Persson som arbetade på flyktingmottagningen när verksamhet fanns i Östhammar säger att hon föreslog för många av flyktingarna att de skulle läsa till socionomer. Socionomer med utländsk bakgrund menar hon behövs dels som förebilder men också för att visa att det är möjligt för alla oavsett bakgrund att hitta sig en plats i Sverige:

Det var vad jag sa till många, att utbilda er till socialarbetare. Det kommer att behövas jättemycket socialarbetare med andra nationaliteter. Tänk om det hade funnits gott om sådana. Som förebilder och också för att slå hål på det här att man säger att de säger bara så här till mig för att de är rasister. Det kan de slå hål på direkt. Så försök inte, för här får du skärpa dig själv. Det är upp till dig.

Det den f.d. tjänstemannen på flyktingmottagningen förmedlar är en syn på individen som själv förmögen att ta egna steg, inte beroende av strukturer främst utan själv ansvarig för den situation man får i det nya hemlandet.

Till Uppsala kommuns Romerenhet kommer de av kommunens romer som söker socialtjänsten. Romernas marginaliserade roll anses ha gett dem gemensamma erfarenheter som grupp. Även om det finns många romska grupper menar man att det ändå finns en romsk kultur som skiljer sig så pass mycket från andra grupper i samhället så att de behöver ett ”annat” bemötande. Tiina Kiveliö på Romerenheten anger till exempel bidrag för resor till begravingar som ett område där man praktiserar andra regler än i traditionell socialbidragsverksamhet. Synen på vilka de närmast anhöriga är skiljer sig från majoritetsbe-

folkningen och begravningen håller på under en längre tid. Det finns en romsk kultur som inte premierat skola och lärande, och det finns frågor som rör barn där romer skiljer sig från andra i samhället. På Romerensheten arbetar man medvetet med kollektivet som utgångspunkt. Detta val motiveras med att de arbetar med grupper som har starka kollektiva släktsystem, och med att utsattheten och marginaliseringen gör att kollektivet blir viktigare. När man har en svag ställning i samhället blir den egna gruppen styrkan. Kiveliö beskriver det som att ”trycket utifrån förvandlas till en sköld och en styrka inom gruppen”.²⁵ Att leva i ett kollektivt släktsystem innebär att den närmaste familjen utgörs av inte bara syskon och föräldrar. Där finns även den äldre generationen, farbröder, fastrar, kusiner etc. Tillhörigheten till denna grupp och dess fortlevnad är överordnad allt annat. Den traditionella socialtjänsten beskrivs som individfokuserad. Den enskilda individen har problem och det ska lösas genom att lösa individens livssituation. Med en kollektiv släktstruktur blir det däremot en fråga för hela familjen hur man ska komma tillrätta med problem. Integrationsenheten valde också att arbeta utifrån kollektivet. Man vände sig mot en individualisering och ville istället skapa ett system med flera jämbördiga kollektiv. Olika familjeformer eller olika symboliska system, som är ett ord som Kenneth Ritzén använder, ska vara värda lika mycket och vara möjliga i det svenska samhället.

Särbehandling och likabehandling

Charles Taylor menar att minoriteter kan få erkännande inom den offentliga sfären på två olika sätt. Antingen sker det genom en likvärdighetspolitik eller genom en särartspolitik. Likvärdighetspolitiken är en universalistisk politik där alla människor ges samma rättigheter. Här tillåts inte etniskt tillhörighet eller några andra faktorer spela någon roll, utan man betonar alla människors rätt att bli behandlade på samma sätt. Taylor betraktar det förhållnings-sättet som mer eller mindre förlegat. Den andra, mer moderna politiken, är särartspolitik som mer utgår från varje individ eller grupp av individers

unika identiteter och unika möjligheter att forma sina universalistiska rättigheter. Särartspolitikens framväxt har kopplingar till den samhällsomvandling där individualiteten fått ökad betydelse. Inom denna riktning kan man ge en grupp särskilda rättigheter som inte andra har för att säkra den etniska gruppens överlevnad. Dessa två synsätt hamnar ofta på kollisionkurs med varandra. Båda anser sig utgå från människans okränkbarhet, men båda kan anklagas för att vara diskriminerande: Likvärdighetspolitiken för att den tvingar in människor i en enhetlig form som kan verka diskriminerande och särartspolitik för att den genom att behandla människor olika också kan verka diskriminerande.²⁶

Mycket av den politik som finns i Sverige gentemot invandrare har sina rötter i likvärdighetspolitiken. Man kan se flyktingmottagningarnas arbete som en del av den traditionen. Här ska man arbeta gentemot den enskilda flyktingen och upprätta en individuell handlingsplan för varje enskild individ, vilket skulle kunna skapa en syn på människor som krävande olika sätt att behandlas på för att i slutändan få en jämlik status. Men i det praktiska arbetet handlar det ofta om att få flyktingarna att smälta in så bra som möjligt i samhället. Det är inte det omgivande samhället som ska förändras så att acceptansen gentemot dessa människor ökar utan det är flyktingarna som ska hitta sätt att ta sig ut på den svenska arbetsmarknaden. Alla arbetssökande ska ha samma möjligheter på arbetsmarknaden. Är det någon grupp som inte har samma förutsättningar måste detta kompenseras på något sätt. Det är en sådan tankegång som skapar den informationsverksamhet som några av flyktingmottagningarna delvis ägnar sig åt. Flyktingarna får lära sig hur det fungerar i det svenska samhället så att de ska kunna spela med samma regler som alla andra.

När Birgitta Forsberg på Länsstyrelsen funderar över om att vi kanske måste hitta andra sätt att bygga i framtiden för att möta en situation som invandringen skapat, utgår hon från att det finns skillnader mellan majoritetsgruppen och olika minoritetsgrupper. Det måste vara samhällets roll att förändras så att man kan möta olika människor på olika sätt, inte

²⁵ Kiveliö 2004 s 4

²⁶ Taylor 2004 s 50

Jämbördiga symboler? S:t Lars kyrka och Uppsala moské. Foto: Lennart Engström, Upplandsmuseet.

vara de invandrades skyldighet att anpassa sitt familjeliv och boende efter normaliserade svenska förhållanden:

Kommunerna kommer att få ett ganska stort ansvar att se till hur tar vi hand om äldre. Idag tror jag att om de som har kommit hit som flyktingar eller så inte har jobb, då tar de naturligtvis hand om sina äldre. Men när de får jobb och de äldre blir ensamma, vad händer då? Kan man tänka. Därför tycker jag också man borde fundera när det gäller byggnation till exempel, att det här är ju kulturer som är vana att ta hand om sina äldre på ett helt annat sätt än vad vi är, som vi gjorde efter gammalt här också. Men jag tycker att man borde bygga lägenheter som har en mindre lägenhet som har närhet till en större lägenhet, så man kan ta hand om de äldre på ett annat sätt. [—]Man kan undrar hur det blir om man ska flytta in invandrargrupper i svenska boenden. Om det är bra eller dåligt, jag vet inte. För där kan man ju fundera väldigt mycket tycker jag, om gemenskap kan bygga på olikheter.

För att kunna bedriva vad Charles Taylor kallar för särartspolitik är en grundförutsättning att man gör en indelning av befolkningen i olika grupper. Seyla Benhabib kritiserar Taylor för att ha en alltför statisk syn på människors kulturella tillhörighet. En människa tillhör inte bara ett kollektiv, menar Benhabib. Detta blir synligt i diskussioner om kvinnors rättigheter inom invandrargrupper. Benhabib är kritiskt till ett system med kollektiv som existerar sida vid sida med varandra, såvida man inte ger individen ett utrymme att själv bestämma vilket kollektiv hon vill tillhöra. Hon ställer upp tre krav för att ett system med en särartspolitik ska fungera.²⁷ Det första kallar hon ”egalitär ömsesidighet”, med vilket menas att minoriteter inte får komma i åtnjutande av rättigheter i mindre utsträckning än majoriteten. Med ”frivillig självskrivning” vill Benhabib garantera att ett medlemskap i ett kollektiv inte kommer med födsel utan bygger på självidentifiering. Det tredje kravet är att den enskilda individen ska ha rätt att

27 Benhabib 2004 s40

träda ur och ansluta sig till kollektivet i den mån hon själv vill. Benhabib bygger på ett alltigenom konstruktivistiskt synsätt. Kollektiven är inte självklara utan skapas ständigt av dess medlemmar. Det måste finnas en överenskommelse inifrån att kollektivet hör ihop, ingen utifrån har rätt att definiera det.

Romerenheten är ett tydligt exempel på Taylors särartspolitik. Genom att erkänna romerna som en grupp med särskilda kännetecken, är den gruppen också möjlig att behandla på ett annat sätt än omgivningen. Målet är inte att utpeka dem som annorlunda utan målet är att tillåta dem att vara annorlunda på deras egna villkor. De har unika, särskiljande drag. Romerenhetens uppdrag är att i mötet mellan klienten och tjänstemannen ta tillvara detta och inte tvinga in romerna i en assimilerande relation med myndigheterna. För den som förespråkar en likvärdighetspolitik är Romerenhetens arbete att beteckna som ett icke önskvärt åtskiljande av människor i samhället, då det frångår principen om samma behandling för alla. För den som förespråkar en särartspolitik är däremot ett avskiljande av romer från andra grupper det enda sättet att ge dem samma rättigheter i samhället. Olika människor ska bemötas på olika vis för att vi alla ska erkännas som de vi är.

Hur väl uppfyller då Romerenheten Benhabibs krav? Romerenheten har kommit till för att motverka diskrimineringen av romerna och för att ta tillvara deras särart i en positivt mening. De ska inte särbehandlas negativt, utan garanteras de rättigheter som alla andra i samhället har, men med skillnaden att deras speciella kultur ska respekteras. Ingen rom tvingas att tillhöra enheten, det valet gör man själv. Det har också förekommit att några resande valt att tillhöra Romerenheten, individer som inte i andra kontakter har uppfattats som romer. På så sätt använder man sig av "självidentifiering" som krav för att tillhöra Romerenheten (Kiveliö 2004:8).²⁸ Det är klienten själv som väljer om han eller hon vill identifiera sig med gruppen romer eller inte. Visst finns det negativa röster till Romerenheten bland romerna, men enheten anser själv att de har den absoluta majoriteten romer med sig. Och den rom som hellre vill tillhöra en "vanlig" socialtjänst har den möjligheten. Romerenheten kan därför sägas uppfylla

Benhabibs krav. Den som vill betona tillhörigheten till en romsk kultur har den möjligheten och den som inte vill det har möjlighet att vända sig till en annan socialtjänst i kommunen.

Även Famnen har som metodik att arbeta med de kollektiva identiteterna. De ungdomar som kommer till Famnen har kommit i konflikt med andra familjemedlemmar. Ungdomarna antas vilja höra till det kollektiv som den egna familjen, släkten och eller etniska gruppen utgör. Tjänstemannen säger att "man är i ett kollektiv fortfarande, fast man är i Sverige och kollektivet styr fortfarande och man är väldigt beroende av sitt kollektiv". Problemen ska därför i första hand lösas inom kollektivet, inte genom att ungdomarna kliver ur det. Att man arbetar utifrån kollektivet förklaras på samma sätt som för Romerenheten. Det handlar om grupper som har en kollektiv släktstruktur som är väldigt stark, och om grupper som är marginaliserade i samhället och som därför får en stärkt gruppidentitet. En av grupperna som det handlar om är kurderna, en grupp som i och med mordet på Fadime Sahindal (som var kurd) fick en allt mer marginaliserad ställning i samhället. Det är värt att notera att Famnen, en instans som arbetar så mycket med identitetsfrågor hos unga människor, utgår från att ungdomarna ska vara kvar i den kollektiva identiteten. I övrig samhällsdebatt är det just det individuella skapandet som ges stort utrymme, framför allt hos ungdomar. Visserligen ser Famnen kulturen som ständigt omskapad och identitet som något som är under förändring. Men det är inte ett individuellt projekt utan ett kollektivt, där den enskilda individen förvisso är en aktör men måste ha de andra i kollektivet med sig så att de förändras tillsammans. Identiteten blir både en process och något man är född in i. Varför skulle medlemmar av en minoritetsgrupp ha större behov av att tillhöra ett kollektiv än majoritetssamhället? Det egna svaret från Famnen är som sagt att situationen i Sverige kombinerat med traditionen gör kollektiven viktigare. Det kan dock finnas en fara med detta synsätt, vilket också Benhabib påpekar. Om man har en alltför statisk syn på tillhörigheten till ett kollektiv eller en etnisk grupp, frånsägs vissa individer rätten att fritt skapa sig den roll de vill. Mångfalden måste gälla

²⁸ Kiveliö 2004 s 8

även alla de som invandrat till Sverige, det måste stå en mångfald av alternativ till buds för alla oavsett bakgrund. Eller som David Sandberg på Länsstyrelsen menar när det handlar om barns rätt att inte utsättas för våld eller hot om våld: ”det handlar om barns rätt till integration, att vara delaktiga i samhället”. Denna rättighet får inte tas ifrån några av de svenska barnen av den anledning att de är medlemmar i en minoritetsgrupp.

Boendesegregation

Är det negativt eller positivt för samhället att människor som är invandrade oftare bor i vissa områden än andra? Ordet boendesegregation används för att beteckna ett tillstånd som också kallas för geografisk klustring, alltså att vissa samhällsgrupper koncentrerar sitt boende till vissa områden. Boendesegregation är ett ord som andas problem. Integration framställs ofta som en fråga för bostadsområden med en hög andel invandrare och sociala problem. Jag använder ordet boendesegregation, utan att ha tagit ställning till om det är ett problem eller inte, eftersom det är ett vedertaget begrepp.

Med en individualistisk syn på människan blir lätt boendesegregationen ett negativt tillstånd. I Tierp säger de två tjänstemännen på flyktningmottagningen att de har försökt att sätta de flyktingar som kommer till kommunen i olika bostadsområden, just för att motverka en bostadssegregation. Även om de invandrade i vissa fall själva önskar bo nära varandra så ser tjänstemännen det som ett icke önskvärt förhållande. Sedan ser inte bostadssituationen ut så att de har kunnat realisera ett motverkande av boendesegregation i praktiken, vissa områden har fler flyktingar och invandrare än andra. När man talar om bostadssegregationen blir invandrartäta områden platser där integrationen ses som försvårad. Invandrare möter helt enkelt inte svenskar i tillräckligt hög utsträckning, den invandrade behöver kontakt med äldre svenskar för att bli integrerad. Flera av de som arbetar på flyktningmottagningarna tror som påpekats att just de små kommunerna är bra på att ta emot flyktingar av den anledningen att de är mindre orter. Det är lättare att hitta bostad, det finns kanske redan

upparbetade kontakter mellan tjänstemän på olika myndigheter/organisationer och det är lättare att bli sedd som en individ. Invånarna i samhället hälsar på dig, du har en möjlighet att komma in i föreningslivet och blir också sedd på ett annat vis av tjänstemännen som handlägger den enskilda individens ärenden. Stora anonyma sammanhang blir försvårande omständigheter för integrationsprocessen. För hur ska man lära sig om varandra om man inte får träffa varandra? Och då blir just boendet en viktig faktor som avgör om individer ur den svenska respektive invandrargruppen kan möta varandra på en vardaglig och individuell nivå.

Ser man däremot människan som främst medlem i ett kollektiv, och hennes position stärkt i och med att kollektivet får en starkare ställning är inte boendesegregationen enbart en negativ företeelse. Att det bästa i alla lägen är att invandrare och svenskar blandar sig med varandra, är en uppfattning som inte alla delar. Kenneth Ritzén uttrycker det som att ”integration är mer än att träffa svenskar”.²⁹ Integration är för honom ett samhälle där olika grupper åtnjuter samma status och respekt, där alla är erkända och jämbördiga parter. För att kunna mötas som jämbördiga parter måste alla inblandade också ha en lika stark självkänsla. Uppfattar man människan som främst medlem i ett kollektiv är det just kollektivet som ska stärkas. Då kan det som betecknas som boendesegregation vara ett sätt för olika kollektiv att hitta styrka inifrån. Integrationsverket påpekar också att boende i invandrartäta områden är vanligare bland nyinflyttade invandrare, för att de kan behöva kollektivet som komplement till den allmänna välfärden då de ofta saknar egna nätverk.³⁰

Ingeborg Sevastik i Östhammar kan se det positiva i att människor som har sitt ursprung i andra länder bor tillsammans, även om det är med förbehåll:

Det är ju mångfacetterat. Vad som är negativt är ju att det alltid blir de sämsta bostadsområdena där inga vill bo, eller där det bor alkisar eller människor med grava sociala problem, av ursprungsbefolkningen. Sen bufflar man in alla invandrare som kommer där. Och då blir det ju ett utanförskap. Samtidigt förstår jag ju att man vill

29 Ritzén 2004 s 33

30 *Rapport integration* 2003 2004 s 53

bo med sina landsmän. För flyttar jag någonstans jättelångt bort tror jag också att jag vill träffa och bo med sådana som jag kan prata mitt språk med och som förstår vem jag är. Men det är sorgligt att det är de sämsta områdena.

Ingeborg Sevastic bor själv i ett område i Östhammar där många av de invandrade bor. ”Jag älskar det området för där träffar man levande människor tycker jag”, säger hon. Hon är privat engagerad i föreningar och verksamheter som arbetar med solidaritetsfrågor och hon har många vänner bland de invandrade östhammarsborna. Den individuella närheten, mötet mellan människor från olika delar av världen, kan man säga utgör grunden för att hon inte uppfattar en boendesegregation som negativ. Det finns ingen markant distans, Ingeborg talar inte om ”de andra”, hon talar om sina egna vänner och sig själv. Ett lyckat individuellt möte gör att hon inte ser något ont i att kollektiv stärks genom att bo tillsammans.

Kön

Det finns tillfällen då viljan att säkra en kulturell särarts fortlevnad kan motverka jämställdhet mellan könen, eller tvärtom. Ett av de områden där denna konflikt kan bli tydlig är när det handlar om våld mot kvinnor, ett våld som ibland ges kulturella förtecken och då benämns hedersrelaterat våld.

”Flickor i patriarkala miljöer”

21 januari 2002 kom dagen vi alla bävat för – och nästan förutsett. Fadime Sahindal sköts av sin far för att hennes livsval inte stämde med släktens krav och förhoppningar. Uppsala var lamslaget. [–] Integrationsministern satt på TV och lovade flickorna ”vi ska rädda er”. Begravningen i Domkyrkan, alla var där. Hela stan stannade och höll andan. När kvinnorna som protest lyfte upp kistan för att bära ut den, glimmade hoppet till hos många. Några män hånlog, andra tittade ner.³¹

Mordet på Fadime Sahindal skapade enorm uppmärksamhet inte bara i Uppsala och Uppsala län,

utan i hela Sverige. Integrationsenheten, som står för citatet ovan, var en av många som redan arbetade med dessa frågor. Det var en av de frågor som rymdes i deras arbete med familjen. För andra var mordet en väckarklocka. Under 2004 presenterade Länsstyrelsen i Uppsala län en kartläggning av unga kvinnor (eller ”flickor” som de benämndes i enlighet med det uppdrag som länsstyrelserna fick av regeringen) som blivit utsatta eller hotade att bli utsatta för hedersrelaterat våld. Det handlar om unga kvinnor som ”lever ett begränsande liv med hårda krav på lydnad och anpassning till traditionella värderingar, samtidigt som de önskar sig den frihet som de svenska kamraterna har”.³² De unga kvinnorna och deras familjer sägs komma från Mellanöstern i första hand, även om de kan komma från andra delar av världen också. Rapporten visar att minst 165 unga kvinnor i länet utsätts för hot, och av dem 50 stycken av så grov karaktär att det är fara för deras liv. Mörkertalet förutsätts vara stort varför det sannolikt rör sig om ännu fler kvinnor. Rapporten drar slutsatsen att ”dessa problem är starkt förknippade med en havererad integrationsprocess” och att det gemensamma för de familjer där dessa problem finns är att det är ”familjer som saknar sammanhang i det svenska samhället”.³³ David Sandberg kommenterar sambandet mellan integration och hedersrelaterat våld med att det inte är säkert att problemet försvinner med en lyckad integrationsprocess, eftersom det finns våld mot kvinnor och våld mot barn även i det ”svenska” samhället.

Den före detta tjänstemannen på integrationsenheten, Kenneth Ritzén, är kritisk till rapporten då den sätter de enskilda kvinnorna i centrum och inte ser dem i det sammanhang där de existerar. De förutsätts vilja bli ”fria som svenskar” och inte fria som medlemmar i minoritetsgruppen, alltså som medlemmar i en familj, en släkt och en etnisk grupp. Mordet på Fadime användes som ett bevis på nödvändigheten att ”slå vakt om de svenska värderingarna”, i ett rent assimilationistiskt syfte. De unga kvinnorna förutsattes vilja lämna det mönster som finns i det kollektiv som de tillhör. Det

31 *Den goda familjen* 2004 s 10

32 *Flickor i patriarkala miljöer* 2004 s 14

33 *Flickor i patriarkala miljöer* 2004 s 7

handlar om att individualisera de unga kvinnorna, menar han. I rapporten från Länsstyrelsen däremot menar man att socialsekreterare och andra som hanterar denna problematik är alltför snabba med att koppla in familjen. Resultatet blir att kvinnorna inte vill ta kontakt med myndigheterna, varför Länsstyrelsen i rapporten säger sig vilja inrikta sig på enbart de kvinnor som det handlar om.

Rapporten föreslår att ett centrum bildas för att ta hand om dessa unga kvinnor, något som i Uppsala kan sägas ha realiserats i projektet Famnen. Även Famnens tjänsteman är på ett plan kritisk till rapporten, då den genom att sätta beteckningen ”hedersrelaterat” på våld som utövas mot kvinnor i minoritetskulturer bidrar till att bibehålla en klyfta mellan svenskar och invandrare. Däremot håller hon med om att ett problem är att detta är familjer som inte har hittat sin roll i samarbete med andra i det svenska samhället. Skulle så vara fallet, skulle våldet och lösningarna kanske se annorlunda ut.

Våld mot kvinnor

Två av de som arbetar på flyktingmottagningarna har själva berättat att de känt hur deras roll som myndighetspersoner och medlemmar av majoritetskulturen har blivit förminskade i mötet med en man. Det har varit män som slagit kvinnor som tjänstemännen uppfattat inte tagit dem på allvar. I den situationen kan man säga att de själva upplevt hur könsskillnaderna tagit övertaget över de kulturella skillnaderna. Av de jag talat med finns ingen som ser våld mot kvinnor som helt en kulturell fråga, alltså att det skulle finnas något i vissa invandrade mäns kultur som förklarar att de använder våld mot kvinnor i sin närhet. Däremot kan det finns med som en delförklaring, förstärkt eller enbart utlöst av de omständigheter som invandrarskapet för med sig. Man talar om maktlöshet, utanförskap och brist på information om vad som gäller i det svenska samhället. ”Det handlar väl om makt, och kontroll och religion och allt, hopblandat” menar Anita Wahlqvist på flyktingmottagningen i Tierp. Det blir en kulturell och religiös fråga blandat med sociala och ekonomiska förhållanden. Vad som är vad blir inte alltid uttalat. Lisbet Persson, f.d. flyktinghandläggare i Östhammar, jämför med hur det var i Sverige tidigare, där våld mot kvinnor var sanktionerat på ett annat vis.

Kvinnans underordning var given på ett annat sätt tidigare, menar hon. Det beskrivs alltså som ett våld som en gång varit vanligt i Sverige, men som vi alltmär tagit avstånd från i det svenska samhället.

Sureya Calli på Famnen arbetar mycket med problematiken med våld mot framför allt unga kvinnor och är av naturliga skäl en av dem som har mest kunskap och åsikter om det. Våldet följer för henne samma strukturer i hela världen. Genom att sätta beteckningen hedersrelaterat på en grupp av våld och inte på en annan skapar man en skillnad mellan både de kvinnor som blir slagna och de män som slår. Callis åsikt är att användningen av begreppet hedersrelaterat skapar ett våld som blir ”aggressiv och primitiv och kulturellt betingad”. Det som kallas för våld rätt och slätt blir däremot ett sofistikerat våld mellan två individer. Kristina Sandell på flyktingmottagningen i Enköping har även en kritisk syn på uppfattningen att våld mot kvinnor i invandrarfamiljer skulle vara något annat än i de ”svenska” familjerna:

Det känns definitivt inte som något kulturellt så att säga, att man smockar till sin fru. Det finns likheter mellan de männen [invandarmännen] och de svenska männen som slår, tycker jag. Likheter i beteende och likheter i personligheter. Man isolerar kvinnorna, man kan ofta vara jättetrevliga mot oss som myndighetspersoner. Man kan inte föreställa sig hur de är hemma.

Sureya Calli skiljer ändå på våld bland svenskar och våld bland i vart fall vissa invandrare i praktiken. Vad som beskrivs som en traditionell tjänstemans perspektiv, det individualistiska, ska inte användas för att komma till rätta med problem i alla invandrarfamiljer. I de fall där man har en kollektiv familjestruktur ska frågorna också lösas med en metodik som tar fasta på detta. Calli menar att kvinnorna i vissa minoritetskulturer inte har någonstans att ta vägen, de är mer eller mindre tvungna att vara kvar i det sammanhang där de är. De tillhör grupper som är så pass isolerade från övriga i samhället att de inte kan hitta sig en plats någon annanstans än i den egna gruppen. Visst finns det kvinnor som väljer att lämna sin familj och sin släkt, men de är få. För att inte hamna i en situation där en lyckad integrationsprocess måste föregå tillgodoseende av kvinnors

rättigheter, kan man kanske uttrycka det som att vad man gör är att lösa problemen på den plats där dessa kvinnor och män befinner sig idag.

En annan som arbetar med våld och hot om våld mot unga kvinnor i vissa invandrarfamiljer är David Sandberg på Länsstyrelsen. Han menar att svenskar idag ser helt annorlunda på det hedersrelaterade våldet än när problemen först blev kända för den breda allmänheten. Han säger att ”efter mordet på Pela [Atroshi] så körde vissa tidningar under vinjetten kurdmordet, man kopplade ihop kultur och etnicitet på ett sätt att det här handlar om en specifik kurdisk kultur att mörda”. Idag menar han att man ser det mer som flera faktorer som samspelar, och att varje enskilt fall har sina specifika omständigheter. Mäns överordning, segregering, socioekonomisk ställning i samhället, generationskonflikter och individuella orsaker är faktorer som kan finnas med. David Sandberg talar om både likheter och skillnader mellan det våld som får beteckningen hedersrelaterat och det som kallas för våld mot kvinnor, även om han framför allt vill betona likheterna. De kvinnor som är utsatta för våld och hot om våld är alla brottsoffer, och i den bemärkelsen har de stora likheter. Utövanter av våldet ser däremot lite olika ut då det hedersrelaterade våldet har ett kollektivt bakom sig:

Ska man säga en förklaring så är det ju ett våld eller hot om våld eller kontroll som syftar till att upprätthålla en grupps heder, eller återupprätta en grupps heder. Och då är det just en grupps heder som det handlar om. Och trycket att den här hedern ska upprätthållas eller återupprättas kommer ofta inte bara från en person utan det finns ett tryck från en släkt eller en grupp eller en gemenskap i en by eller någonting sånt.

Eftersom det finns skillnader i hur våldet fungerar kommer David Sandberg till samma slutsats som Sureya Calli, att problemen måste lösas på ett annat sätt när det handlar om det hedersrelaterade våldet. Eftersom våldet ofta tar utgångspunkt i ett släktkollektiv går det inte att till exempel som i andra misshandelsfall omhänderta ungdomarna och försöka placera dem hos nära släktingar istället. Att placera de unga kvinnor som blir utsatta för våld eller hot om våld i skyddade boenden för misshandlade kvinnor menar Sandberg också kan vara problematiskt. Detta handlar om kvinnor som upplever våld från sin familj

och som ibland kan ha en pojkvän som är den som står för alternativet till våld, vilket är det motsatta jämfört med kvinnor som misshandlas av sin partner. Det hedersrelaterade våldet och hotet kan dessutom även förekomma från kvinnornas sida i ett kollektiv. Det förekommer också att några av de som är pådrivande i våldet eller hotet om våld befinner sig i andra länder, och det kräver naturligtvis andra sätt att arbeta än vad man är van vid. Däremot ser verkligheten sådan ut att det i praktiken blir viktigt att se till likheterna mellan olika typer av våld mot kvinnor och barn. Regeringen har avsatt projekt-pengar för arbete med dessa frågor under några år, och sedan kommer arbetet att måsta ske inom de redan befintliga instanserna. Därför vill Länsstyrelsen införliva detta arbete hos de som redan arbetar med våld mot kvinnor och barn.

Universella värden?

När jag talar med de två kulturstrategerna på Kultur i Länet menar de att det inte finns någon svensk kultur som man som invandrad i Sverige ska assimileras in i. Det finns ingen enhetlig svensk kultur, så vad är det då man ska anpassas till? När frågan om våld mot kvinnor kommer upp i intervjun med dem, blir svaret emellertid omedelbart att det handlar om att ge de som invandrar till Sverige information om ”vad som gäller här”. Efter en stunds funderande kommer de på att de faktiskt ger uttryck för en åsikt som de i andra sammanhang tagit avstånd från:

Men där pratar vi ju också emot oss själva. Man hör hur man låter också när man säger det här så självklart. Men integration är ju en process när samhället ska förändras. Men sen finns det sådana här benhårda grejer då som jag vill bevara och många med mig. Då är det sådana grejer som demokrati och jämlikhet och allas rätt. Allt annat ska ses som en katastrof.[—] Var går gränsen för en förändring och en utveckling av ett samhälle till någonting helt annorlunda och var tar det i, hit men inte längre för att demokrati vill vi ha. Och kvinnors rätt och så vidare, barns rätt. Fy fan liksom. Inga kompromisser där. Och det finns kanske mer saker.

Kenneth Ritzén drev ett projekt på integrationsenheten under dess sista tid där han tillsammans med män i invandrargrupper diskuterade familjefrågor, med Barnkonventionen som grund. Metoden var att

använda Barnkonventionen som ”frigörelse”. Genom att se internationella överenskommelser inte som något specifikt svenskt utan universellt, undvek man att se kvinnor och barns rättigheter som kulturellt bundna. I projektet kunde de män som var med genom att använda Barnkonventionen också ställa krav på sin egen kommun när de upptäckte att kommunen inte efterföljde den. Genom detta grepp uppfattades inte grundläggande demokratiska värderingar som svenska, och behöver därmed inte ses som hotade av invandringen.

Bibliotekarien i Östhammar ifrågasätter det riktiga i att bara se invandrarkulturer som problematiska när det gäller frågor om kontroll av unga kvinnor. Snarare undrar hon vad majoritetssamhället har för ”skitkultur” och varför det alltid skulle vara ett bättre alternativ. Vad säger att flickorna i invandrarfamiljer alltid har det sämre än flickor i så kallade svenska familjer? Snarare menar hon att det finns problem på båda håll, som drabbar unga kvinnor hårt.

Kultur och kön

När man talar om kön är det framför allt kvinnan som framställs som en könsvarelse. Naturligtvis är även männen det. Integrationsenheten i Uppsala bedrev under dess sista tid ett projekt kallat Den goda familjen. Utgångspunkten var att det är familjen som är den främsta arenan för integrationsprocesser. Enheten valde därför att inrikta sig på de frågor som rör relationer mellan familjemedlemmar. Frågor som arbete, boende och språkfrågor lämnades därhän. Istället ville man lyfta ur frågorna som rör familjelivet ur ett ”moraliserande vakuum”.³⁴ Här fanns både kvinnorna och männen närvarande i det arbete man gjorde. David Sandberg och Sureya Calli talar om både de unga kvinnorna och de unga männen som lever med den problematik de arbetar med, även om till exempel de kartläggningarna som gjorts av Länsstyrelsen i enlighet med det regeringsuppdrag man fick enbart studerat de unga kvinnorna. Men även de unga männen är kontrollerade av strukturen.

Trots allt finns det orsaker till att det är kvinnor som ofta framhävs när man ser frågan om kultur i ett könsperspektiv. Statsvetaren och filosofen Susan

Moller Okin menar att kultur är ett system där sexualitet, reproduktion och kontroll av kvinnans kropp är det centrala. Därför är också en kultur en ojämlig relation mellan de två könen. Okin utgår från att minoritetskulturer oftast är mer patriarkala än det omgivande västerländska majoritetssamhället, där kvinnor av staten i vart fall officiellt tillerkänns samma rättigheter som männen. Naturligtvis kan hennes resonemang på denna punkt diskuteras, men ändå finns en viktig poäng i Okins resonemang. Många gånger är det som åberopas som kulturell särart riktat just mot kvinnors reproduktion och sexualitet på ett sätt som beskär kvinnors rättigheter i större utsträckning än männens. Om en kultur främst är en könshierarki, blir också ett försvar för en kulturell särart ett slag mot krav på jämlikhet mellan könen. Det ska inte ses som en baksida av ett hävdande av alla gruppers rätt att bevara sin särart menar Okin, utan kontrollen av kvinnan blir det främsta slagfältet. Även barnuppfostran är ett område på vilket mycket av det som förklaras vara specifikt för en grupp eller kultur återfinns. Så kan till exempel David Sandberg i sitt arbete med våld och hot om våld mot unga kvinnor konstatera att det finns en gräns för alla rättigheter. Rätten för en grupp att behålla en kultur kan inte i något fall inkräkta på barns rätt att inte utsättas för våld i hemmet.

I samtalet med tjänstemannen på Romerenheten kommer vi in på de finska romska kvinnornas klädsel. Tiina Kiveliö berättar att hon fått frågan från kollegor som undrar vad hon gör för att komma tillrätta med kvinnornas klädsel. ”Ingenting” var hennes svar. Det är ett av de kännetecken som denna grupp har, och hon menar att det är omgivningen som störs av kläderna och inte romerna själva. Samtidigt säger hon att det har sina avigsidor då kläderna begränsar rörelsefriheten. Kjolens tyngd är 10 kilo, vilket i längden påverkar kvinnornas kroppar negativt. Men Kiveliö säger att det rättfärdigar inte att hon eller någon annan försöker påverka klädseln för kvinnorna. Ska man stödja den finsk-romska gruppens sätt att manifesterar sig som grupp, genom i detta fall kvinnornas klädsel? Eller ska man verka för att en klädsel som kan sägas begränsa kvinnors livsutrymme

34 ”Den goda familjen” 2004 s 49

Att kunna behålla sin kulturella särprägel är inte bara möjligt, utan även önskvärt i de offentliga skrivningarna. Vem ska bära upp det särpräglade? Finsk-romsk kvinnas klädsel. Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

motverkas? Frågan är inte helt olik den debatt som förts i Frankrike om muslimska kvinnors rätt att bära slöja, en diskussion som bl.a. Okin refererar till. Frågan är om man ska acceptera en religiös och kulturell klädsel i mångkulturens namn och betrakta försök att motverka den som kulturell imperialism, eller om man ska ta avstånd från det av kvinnoemancipatoriska skäl.

Statsvetaren och filosofen Seyla Benhabib delar Okins perspektiv på kulturer som ett sätt att organisera kvinnor och barns sfärer. ”Kvinnor och deras kroppar är den symbolisk-kulturella plats på vilken mänskliga samhällen skriver in sin moraliska ordning” skriver hon.³⁵ Benhabib kritiserar däremot Okin för att ha en alltför statisk syn på kulturer. Hon menar att frågan om kvinnors rättigheter kontra en mångkulturell praktik går att förena genom en syn på kulturer som föränderliga. Kulturer förändras, och

medlemskap i en minoritetsgrupp måste vara frivillig, den som så vill måste kunna gå in och ut i en grupp. Benhabib menar att Okin bortsett från de kulturella omtolkningsprocesser som kvinnor i etniska minoritetsgrupper engagerat sig i.³⁶

Benhabibs resonemang går att överföra till projektet Famnen. Där är ungdomars och framför allt de unga kvinnornas strävan att omtolka kulturen i centrum. Till Famnen söker sig ungdomar som hamnat i konflikt med föräldrar eller andra inom familjen eller den närmsta omgivningen. För Sureya Calli handlar det visserligen om kulturella frågor men synen på kulturen är dynamisk:

Vi jobbar med framför allt invandrarungdomar som kommer i konflikt med sin familj kring seder och bruk och traditioner. Ofta kallar man det här hedersrelaterade hot och våld och patriarkala kulturer och allt det här. Men jag gillar inte det begreppet. För mig är det här

³⁵ Benhabib 2004 s 115

³⁶ Benhabib 2004 s 118

mer en generationskonflikt. Man kommer i konflikt med sin familj för att man går igenom olika processer. Ungdomarna håller på och förändrar kulturen.

Calli menar att allt tal om att bevara en kultur är svårförståeligt, eftersom hon i sitt arbete möter människor som aktivt förändrar kulturen. Ofta drar ungdomarna ut konsekvenserna av de kulturella reglerna till sin yttersta spets för att systemet ska bli ohållbart och tvingas förändras för att alls överleva. I dialogen mellan henne och ungdomarna försöker de finna sätt att i samförstånd med föräldrarna hitta sätt att lösa konflikter. Genom att använda de unga kvinnorna och männens omtolkningsprocesser, för att använda Benhabibs ord, kan en ny kultur skapas som även är på de ungas villkor. Genom att tillskriva ungdomarna en potentiell kraft att genomföra sina krav behöver inte Famnen göra ett val utan kan stödja både ungdomarnas emancipatoriska strävan och hävda en minoritetsgrupps autonomi.

Kultur

När man inom integrationspolitiken talar om integration som assimilationens motsats, är det på ett kulturellt plan. Det handlar om attityder, värderingar och sätt att vara på. Begreppet kultur är mycket vitt och omfattar i sin vidaste bemärkelse allt mänskligt handlande. I vardagligt hänseende är det kanske mer de skillnader som vi märker mellan oss själva och andra som blir det som vi uppfattar som kultur. Samhällets uppgift är enligt integrationspolitiken att garantera allas rätt att behålla sin kulturella särart. Hur har då de jag talat med resonerat när det har handlat om synen på kultur?

Svensk kultur och annan kultur

”Komma från Beirut och hamna i Öregrund, som det var någon som gjorde. Det är liksom pest. Man tappar sin egen identitet. Vem är jag som person?”, säger Lisbeth Persson i Östhammar när vi talar om vad den egna kulturen och identiteten betyder. Att

hamna i ett sammanhang som är annorlunda än det man är van vid anses beskära den enskilda individens möjlighet att leva sitt liv fullt ut. Och Ingeborg Sevastik i Östhammar menar att om man inte får ge uttryck för den egna identiteten så får inte människan vara hel. ”Man känner sig inte kluven och man behöver inte spela någonting som man inte är” i ett samhälle som accepterar alla människor för vad de är, menar hon. Även de andra som jag talat med har liknande svar. Det handlar om att få vara den man innerst inne är, att inte få sitt livsutrymme begränsat och att kunna vara stolt över den man är. Charles Taylor skriver att andra människors negativa bild av en individ eller en grupp skapar ett ”miss-erkännande”.³⁷ Andras faktiska bemötande och förståelse av oss skapar också ramarna för hur vi uppfattar oss själva. Vår självbild skapas i dialog med andra. Den som inte blir erkänd för det den är, får en livsvärld som är begränsande. För förväntningar är också begränsningar, som David Sandberg på Länsstyrelsen uttrycker det.

Will Kymlicka skriver att frågan om *varför* man ska ge människor möjlighet att bevara sin kultur inte är relevant. Han skriver att det för varje människa är möjligt att göra valet att inte bejaka sin kultur, men att det ”ses bäst som ett avstående från något man rimligen har rätt till”.³⁸ Det finns ett grundläggande antagande om att kulturen alltid är av godo för människan i diskussioner om integration, i den svenska politiken och i allmän debatt. Att man skulle göra valet att inte bevara den egna kulturen är något som anses begränsa den enskilda individens möjlighet att leva sitt liv fullt ut. I regeringens proposition inför den nya integrationspolitiken skriver man att integration handlar om att ingå i en större helhet ”utan att behöva göra våld på sin etniska och kulturella identitet”.³⁹ Att man använder ordet ”våld” visar att det här handlar om något som en människa inte förändrar i första taget. Det är något som man helst inte ska försöka komma åt för att ta bort eller ens förändra. Kulturen och den egna identiteten är ett helgat område.

Kultur i Länets två tjänstemän vill inte att man

37 Taylor 1994 s 37

38 Kymlicka 1998 s 96

39 Sverige, *framtiden och mångfalden* 1997 s 23

ska uppfatta det som att den egna kulturen måste vara en kultur som man på något sätt är född in i. Pernilla Sjöberg säger att din egen kultur istället måste vara den kultur du själv väljer som din. Man ska kunna välja om man vill ta del av vad man betecknar som det västerländska (om än med citationstecken) eller ”kulturen från sitt eget hemland”. Men det är viktigt menar de att inte se den etniska tillhörigheten som given, den enskilda individen måste ha rätten att välja hur man genom sitt kulturval representerar sin egen identitet:

Jag kanske bejakar mig själv genom finsk kultur. Det behöver inte vara just din egna etniska. Kultur tror jag, alltså rätten att uttrycka dig och ta del av den kultur som du känner dig bekväm i, tror jag gör att du känner trygghet i dig själv och i det samhälle du lever i. Sen ser jag inte kultur så snävt som att om du har arabisk bakgrund är det enda du vill ta del av den arabiska kulturen. Men jag tror att mångfalden i kulturlivet, att du har rätt att ta del av den kultur som du vill, skapar ett samhälle där människor känner att de är en del av samhället.

Pernilla Sjöberg och Helen Lind på Kultur i Länet talar om kulturens roll som dubbel. För dem handlar det både om det snäva och det breda kulturbegreppet (finkultur kontra det antropologiska kulturbegreppet). Kulturen har rollen av att stärka den egna identiteten. Finns min ”egen” kultur representerad på kulturens scener, ger det i förlängningen en känsla av att jag som bärare av en identitet också har en plats i vårt samhälle. Sen är kulturen också en frigörande kraft för den enskilda individen. Genom kulturen kan man lära sig om andra, man behöver inte bara ta del av det ”egna”. Var och en ska ha rätt att ta del av den kultur som han eller hon vill. Det finns inget predestinerat i valet av kultur, påpekar de. De ser gränserna som flytande, som något den enskilda individen själv beslutar om. Det är som om kulturer är något som finns i olika varianter att välja och vraka bland.

I ett system med assimilation säger man att det är de som invandrar som ska anpassa sig till det nya värdlandets kultur. I ett system med integration däremot säger man att flera kulturer kan leva sida vid sida. Då blir även det som uppfattas som det svenska en av många kulturer. Att vara etnisk svensk blir en synlig identitet först när man börjar ifrågasätta normaliteten. Åke Näsström och Kristina Sandell i

Enköping vänder sig mot att kultur bara är något som de som invandrar till Sverige anses ha. Det blir det som avviker från majoriteten som får vara det kulturella och det ”svenska” blir normaliserat. ”För det är ju viktigt att se att vi också har en kultur” säger Kristina Sandell, ”vi är ju också produkter av vårt samhälle”. De två flyktinghandläggarna i Enköping säger att de kan använda sig av kultur som ett verktyg om den andra också gör det. Hänvisar flyktingarna till sina egna kulturella sedvänjor, går det att bemöta detta genom att förklara hur de svenska sedvänjorna kan se ut. Inte så att de själva tar upp ämnet kultur och diskuterar utifrån olika kulturella förhållningssätt, utan de gör det enbart om väl kultur kommer upp. Genom att vänta med att använda sig av kultur som argument tills det redan finns i diskussionen, väntar man tills skadan så att säga redan är skedd. Det är egentligen inte bra att dela upp människor i olika kulturer menar de, men det är ett bra verktyg i integrationens tjänst.

Ingeborg Sevastik är också en av dem som uttryckligen säger att hon uppfattar även det så kallade svenska som kulturellt betingat, och ifrågasätter att det skulle vara så mycket bättre än invandrades kultur. Det är invandrarungdomar som inte vill vara på disco sent på kvällarna som är problemet, och inte de svenska ungdomarna. Varför måste man umgås på det sättet, undrar hon. Varför kan inte de svenska ungdomarna rätta sig efter invandrarungdomarna istället? En kulturell relativisering av det slaget är inte möjlig om man inte erkänner även det majoritetsbefolkningen står för som kulturellt bundet. Kenneth Ritzén är mycket kritisk till hur man skapar ett motsatsförhållande mellan det svenska och invandrades kulturer. ”Man tror att det finns ett sätt att se på sakerna, apropå svensk kultur, har vi ju ett sätt att se. Det finns ju en svensk syn på kvinna, det finns bara en. Alltså du har en så fruktansvärt naiv utgångspunkt” säger han.

Föränderliga kulturer

I synen på invandrarbarnens ställning i det svenska samhället kommer ofta kultur och identitet fram som en faktor. Lisbet Persson arbetade med att försöka göra barnen synliga i flyktingmottagningens arbete i Östhammar. Barnen ville inte identifiera sig med föräldrarnas etniska eller kulturella bakgrund

och de blev inte heller accepterade som svenskar, utan hamnade ”mitemellan”. Barn och ungdomar ses som levande i två världar, eller som bärare av två kulturer. Hon säger att ”då är man något annat som kan vara okej. Nu börjar vi förhoppningsvis tycka att det är okej. I bästa fall.” Det måste till en syn på kultur och identitet som föränderlig för att se det som Lisbeth Persson gör. En ny kultur ses som möjlig att växa fram om de omgivande betingelserna förändras.

Den före detta medarbetaren på integrationsenheten, Kenneth Ritzén, menar att arbete med utgångspunkt i den andres kulturella system var en av grundstenarna i deras arbetsätt:

Just att vi också betonar och arbetar med de kulturella och symboliska identiteter som människor har och drar in den kulturella och symboliska identiteten i individen, hos familjen, hos släkterna, i kollektiven, i integrationsprocesserna men även i konflikthanteringssituationerna. Har du en familjekonflikt, har du en generationskonflikt, har du ett dilemma runt missbruk med ett socialbidragssystem eller vad du vill, så ska du kunna spela på den andres kulturella referenssystem när du hittar konfliktlösningar.

Tiina Kiveliö och Sureya Calli, som båda tidigare arbetat på integrationsenheten, använder också kultur som ett verktyg i sitt arbete. De talar om att de genom kunskaper om kulturer också kan bemöta människor utifrån deras egna referensramar. Kunskap om de romska kulturerna är en viktig del för att kunna bemöta romer på ett respektfullt sätt. Detta förhållningssätt bygger på att den människa du möter alltid ser sig som tillhörande en kultur. Hon måste ha en klar uppfattning om vilken kultur hon så att säga tillhör, och vad den består av. I annat fall blir det omöjligt att utgå från en människas kultur. Seyla Benhabib menar att viljan att låta invandare behålla sin kulturella särprägel bygger på en felaktig tro att kulturer är enhetliga och oföränderliga samt att de sammanfaller med en befolkningsgrupp.⁴⁰ Ska man utgå från kultur i sitt arbete, måste man också se kulturerna som något reellt. De måste vara avgränsbara och de måste korrespondera mot de människor man arbetar med.

För Sureya Calli är föränderligheten i kulturer en fråga som är av central betydelse. Ungdomarna som kommer till Famnen håller enligt henne på med ett förändringsarbete. Då blir det också problematiskt att se kulturer som något skyddsvärt. För vad är det som ska bevaras, om kulturer alltid är under förändring? Calli ger ett exempel på när hon själv har fått ompröva sin syn på olika kulturer när hon varit i skolklasser och pratat om sexualitet. ”Ibland kan man ju bli jätteförvånad när man ser de här religiösa, beslöjade flickorna som kan kasta sig i diskussionen och prata på ett väldigt fritt sätt”, säger hon. Den bild hon har skapat visar sig inte stämma med verkligheten, vilket får henne att fundera över vad tillhörigheten till en kultur egentligen betyder. Innehållet i den kan inte vara förutbestämt, det måste finnas en öppenhet och en förändringspotential.

För Romerenheten däremot står inte förändringen i centrum. Här handlar det snarare om att i mötet med romerna respektera den romska kulturen och handla inom det handlingsutrymme som den tillåter. Flyktingmottagningarna är så inriktade på arbetets betydelse att de kulturella och religiösa frågorna inte får någon framträdande plats. Här blir kulturen något som visserligen är viktigt att behålla (för sin egen del och för att andra ska ha möjlighet att ta del av den), men det är inte på det planet som man främst arbetar. Arbete, bostad och skolgång är områden där integrationen ska fungera, då blir frågan om huruvida man kan behålla sin kultur och identitet fullt ut en fråga som ska ställas i relation till de övergripande målen. Naturligtvis kan man fundera över i vilken mån kulturer och identiteter kommer att kunna behållas när de sociala och ekonomiska sammanhangen ändras i och med ett inträde på arbetsmarknaden, men det är inga frågor som någon av de jag talat med har avgett några funderingar på. Har man en syn på kulturer som avhängiga socioekonomiska faktorer, kommer också kulturer att förändras när minoritetsgrupper etablerar sig i det svenska samhället. Är kulturen däremot oavhängig andra faktorer än den egna individuella uppfattningen om vem jag är, är det inte säkert att kulturen förändras i takt med att samhället och den enskilda individens deltagande i samhället förändras.

40 Benhabib 2004 s 23

Den hotfulla kulturen

När jag ringer Håbo kommun och frågar om det finns någon som arbetar med integrationsfrågor, hamnar jag som i många andra kommuner på socialförvaltningen. Jag blir kopplad till chefen för socialtjänsten i kommunen och jag undrar om de har någon verksamhet som jag kan få ta del av. Svaret jag får är att Håbo kommun inte har "det bekymret". Till kommunen kommer nästan inga invandrare, det är "en inriktning de har på kommunen" enligt honom. Jag säger att Håbo kommun har en stor inflyttning, så även om man inte har avtal med migrationsverket om att ta emot flyktingar måste det väl ändå komma invandrare till kommunen. Men jag får svaret att det är dyra bostäder i Håbo, så det handlar bara om något fåtal invandrare som varje år flyttar till kommunen.

Chefen på Håbo kommuns socialtjänst ger uttryck för en syn på invandring som ett socialt problem. Invandrare förutsatt tillhöra det ekonomiskt sett lägsta skiktet av befolkningen. Att ha en integrationsverksamhet är ett svar på ett bekymmer, människor med annan kulturell, religiös eller etnisk kompetens ses som problemskapare. Det här synsättet har alla andra jag talat med velat ta ställning emot, de har varit noga med att påpeka att mångfalden är en tillgång i samhället och inte ett problem. Ändå har det vid några tillfällen funnits uppfattningar som mer eller mindre kan sägas uppfatta mångfalden som ett problem. I Tierp säger man att man vill ta kontakt med invandrarungdomarna i kommunen "innan de blir ett ärende på socialförvaltningen, vilket är ganska lätt hänt många gånger". Och Ingeborg Sevastik i Östhammar talar mycket om utanförskapet, en konsekvens av att inte majoriteten respekterar invandrarerna för det de är. Det föder ett utanförskap:

Det tycker jag är jättefarligt, inte minst för framtiden. Det går väl an med första generationer föräldrar som kommer, men de här barnen. Det är ju därför vi har så mycket ungdomsproblem. För de har föräldrar som inte är accepterade i samhället, för att det är inte mångkulturellt. Och då kommer de här barnen, de blir ju halva som människor. Och det kommer att bli jättemycket våld och kriminalitet tror jag.

Oavsett om man ser problemen som en konsekvens av situationen i Sverige eller som en konsekvens av människors kulturella identiteter så blir huvudresultatet ändå detsamma: att vi har människor från andra delar av världen i vårt samhälle är ett problem, ett problem av största vikt att vi tar itu med. Aleksandra Ålund skriver att sociala problem ofta "beslöjas" med kulturella förklaringar. Den sociala situationen i Sverige med ett segregerat samhälle när det gäller arbetsmarknad, boende, utbildning med mer, förklaras med att invandrare har en avvikande kultur. Hon kallar det för en *kulturalisering* när social ojämlikhet och diskriminering ges kulturella förklaringar.⁴¹ Ålund menar inte att kultur är en faktor som helt kan förbises, men att man ofta inte ser betydelsen av samspelet med de sociala strukturerna. Invandrare blir i enlighet med detta synsätt ett problem, och ett samhälle med kulturell mångfald definieras som ett problemsamhälle.

Statsvetaren Isabell Schierenbeck har i en studie av integrationsarbetet i Sverige konstaterat att det är inom socialförvaltningen som det mesta av arbetet sker. Det får enligt henne den konsekvensen att det sker med ett omhändertagande perspektiv. Invandrarernas kulturella bakgrund ses som en försvarande omständighet.⁴² Av de intervjuer jag gjort är majoriteten gjorda med tjänstemän inom den sociala sektorn. Flyktingmottagningarna ligger i alla fall utom ett under kommunernas socialtjänst. De har påpekat att det är ett arbete som är olik övrigt socialtjänst-arbete eftersom de inte har att göra med människor som har sociala problem. Det är snarare människor som har haft helt fungerande liv, de klarar av sin ekonomi, de är arbetsföra, de har inga sociala problem inom familjen, de är friska, har inga missbruksproblem, de har haft uppväxter utan sociala komplikationer osv. Det enda är att de mitt i sina liv av olika anledningar har flyttat till ett annat land, där de ännu inte har skapat sig en tillvaro. I Östhammar skapade Lisbet Persson en struktur för att hålla den ekonomiska verksamheten avskild från övrig verksamhet. I Enköping har man valt att hålla till i egna lokaler så att man ska komma en bit ifrån sina kollegor. I Älvkarleby valde man att lägga flyktingmottagningen

41 Ålund 2002 s 295

42 Schierenbeck 2003 s 172 f

under kultur- och fritidsförvaltningen istället för att man inte skulle kopplas ihop med traditionellt socialförvaltningsarbete.

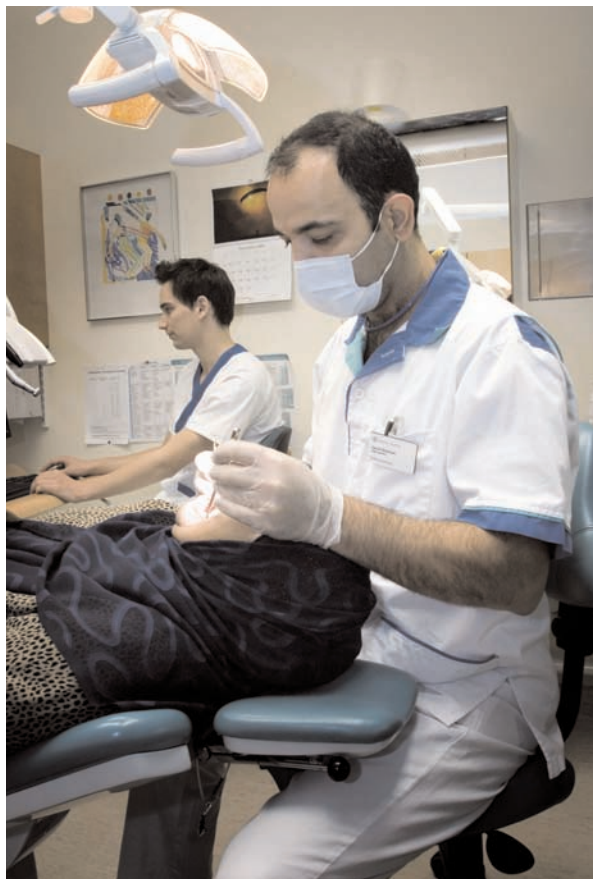
Sammantaget kan man säga att de jag talat med vill distansera sig från ett synsätt som innebär att man definierar närvaron av mångfalden, alltså den deskriptiv mångfalden, som ett problem. Samtidigt handlar det om problemgörande när man talar om utanförskap och om en situation som måste hitta en lösning. Därför kan en och samma person säga att mångfalden ska uppfattas som en positiv resurs som vi ännu inte lärt oss att utnyttja till fullo och att vi har en situation där mångfalden redan idag skapar ett utanförskap som tar sig uttryck som sociala problem och våldstendenser. Mångfalden kan vara en potentiell positiv kraft men som, om man inte tar tillvara på de möjligheter som finns, kan förvandlas till ett hot.

Arbete – eller hela livet

Den svenska integrationspolitiken är tydlig med att arbete är en av de mest viktiga, om inte till och med det viktigaste, området att arbeta med. För att få en lyckad integrationsprocess måste de invandrade få möjlighet till arbete. Arbetet är som man uttrycker det huvudnyckeln även för att genomföra en lyckas integration på andra områden.⁴³ Integrationsverkets generaldirektör Anders Carlgren skriver att ”arbete är verktyget för människor att ta makten över sina egna liv. När människor genom arbete får möjlighet att påverka sina egna liv, förändras maktförhållandena i samhället” (*Anders brev mars 2005*).⁴⁴ Är integration detsamma som att få ett arbete för de jag talat med?

Arbete som grunden

Många gånger menar de jag talat med att frågan om arbete handlar om självkänsla. Det är viktigt för individen att hitta sig ett arbete för att hitta välbefinnande. Människor vill känna sig behövda, i annat fall har man inte en plats i Sverige. Det övergripande målet med flyktingmottagningarnas verksamhet är att få flyktingarna att finna arbete och bli självförsörjande. Flyktinghandläggarnas verksamhet hand-

Anställd. Därmed en lyckad integration? Tandläkare Saeed Shamani Gottsunda folk tandvård. Foto: Lennart Engström, Upplandsmuseet.

lar därför om att ge flyktingarna verktyg för att få ett arbete och en egen inkomst, där de två huvuddelarna är SFI och arbetsplatspraktik. Den f.d. flyktinghandläggaren i Östhammar, Lisbeth Persson, har även en bakgrund som syo-konsulent. För henne är arbetet viktigt av flera skäl. Det är till stor del genom det som man berättar vem man är, det är en grundsten i identiteten. Genom att utöva sitt yrke kommer man i kontakt med fler som har samma intresse som en själv, man kan alltså lättare komma i sammanhang där andra delar än invandrarskapet är viktigt. Att ha arbete är också enligt Lisbeth Persson en fråga om självkänsla. Det är förnedrande för en människa som är van att arbeta att inte få ett arbete. Både hon och andra kan berätta historier om framför allt män som blivit knäckta som personer av att inte få ett arbete.

43 *Rapport integration 2003 2004* s 20

44 *Anders brev mars 2005*

När de sedan fått det har hela livssituationen vänt. Inte bara de utan även de andra familjemedlemmarna beskrivs som helt andra människor efter att mannen fått jobb. Samtidigt är Persson medveten om att det blir vanligare bland kanske framför allt unga människor att hitta sin identitet på andra områden än inom yrkeslivet. Men ändå menar hon att arbetet är det sätt genom vilket man främst får ge uttryck för sin identitet.

Uppsala kommuns mångfaldsstrateg ser inte på frågan om arbete främst utifrån den invandrade individens horisont. För henne handlar det mer om att se på vad ett företag eller en organisation har att vinna på att ha en mångfald bland sin personal. Hon talar om mångfalden som ett sätt att finna lönsamhet. Och för kommunen själv är det viktigt för att vinna medborgarnas förtroende att visa att man har en sammansättning bland de anställda som liknar sammansättningen av medborgarna i kommunen. Här finns en skillnad mellan ett individ- och ett samhällsfokus. Vem är det som ska vinna på att man hittar ett arbete? I Tierp tror man att en delförklaring till att man har en positiv inställning till flyktingmottagningens verksamhet inom kommunens ledning är att man faktiskt lyckas bra med att få flyktingarna att hitta egna inkomstmöjligheter. Självklart är målet för handläggarna att dessa människor ska må bra och ha en stark självkänsla, men samtidigt säger man att det är klart att det finns ekonomiska orsaker med också från kommunens sida. Det kan naturligtvis tyckas cyniskt, integration ska rimligen inte diskuteras i termer av pengar. Men har man som bild av mångfalden att det handlar om att samhället ska vinna på det i en eller annan form, blir också lönsamhetsdiskussioner förståeliga.

Integration mer än arbete

Sureya Calli på Famnen har under många år arbetat med integrationsfrågor. Jag frågar henne om hon anser att man är integrerad om man har ett arbete och hon svarar nekande:

Nej. Kort, men sant. Självklart är ju arbetet viktigt för att man ska kunna försörja sig. Och för att veta att man behövs i samhället. Någon behöver mig, någon behöver mina insatser, någon behöver min kunskap, min kom-

petens. Så att det är självklart, arbetet är viktigt och det är en del av integrationen. Men inte hela. Det beror ju på vad man jobbar med. [...] Vad har du för möjligheter på din arbetsplats att kunna se att man kan leva annorlunda. Vad har du för möjligheter på ditt arbete att du kan diskutera olika värderingar, hur man gör när man kommer i konflikt med sina barn, hur man gör när man kommer i konflikt med sin släkt. Alltså att man kan vara annorlunda, att det är okej att vara annorlunda också. Så länge de möjligheterna inte finns så har arbetet ingen funktion egentligen, förutom att man försörjer sig.

Visst är arbetet viktigt, som försörjning och som skapare av individens roll i samhället. Men inte per automatik, det beror också på vad du har för möjligheter att använda din kompetens och i vilken mån du tillåts att ge uttryck för ett annorlundaskap. Invandrare är överrepresenterade bland de lägst betalda och de okvalificerade arbetena, vilket bara befäster invandrarnas utanförskap. I en studie av praktikplatser som en metod inom integrationsarbete pekar man just på denna fara.⁴⁵ Ett arbete kan leda till att man får kontakt med svenskar och får lära sig det svenska språket på ett naturligt sätt, men på lång sikt avgör vilken typ av arbete man får om det främjar en integration eller inte.

För Birgitta Forsberg på Länsstyrelsen handlar integration om att skapa ett samhälle där alla deltar. Hon vet inte riktigt idag hur hon bäst ska arbeta med frågorna – ”jag kan inte säga var vi kommer att hamna och vad vi kommer att göra” – men hon ser det i vart fall inte som att arbetet är det väsentliga utifrån hennes horisont. Hon säger att ”utifrån ett Länsstyrelseperspektiv skulle jag vilja anslå ett annat sätt att jobba med integrationsfrågan än det som man gör i kommunerna idag, för det bygger hemskt mycket på jobb”. Familjefrågor anser Birgitta Forsberg visserligen vara viktiga, som i frågor om vårdnadstvister eller det hedersrelaterade våldet, men det är inte det området som hon vill framhålla som det absolut viktigaste för Länsstyrelsen. Det är något annat, där man ska skapa möjlighet för alla att vara delaktiga.

De tre jag talat med som alla arbetar inom kultursektorn talar också om integration som en inkludering. Helen Lind säger att arbete, bostad och

45 Franzén & Johansson 2004

språkkunskaper visserligen är basen för att integrationsprocesser ska fungera, men det huvudsakliga ändå är att alla finns i samhället på samma villkor. Och bryter man ner det på kulturens område är det mer specifikt att garantera att alla samhällets grupper och individer finns med på alla plan i de olika kulturyttringarna.

På Uppsala kommuns integrationsenhet valde man att ställa frågor om arbetsmarknaden i bakgrunden. Man ansåg att andra frågor var viktigare för dem att arbeta med. ”En människa är integrerad även om hon är arbetslös”, menar Kenneth Ritzén som är före detta tjänstemannen på enheten. Man valde att lägga energin huvudsakligen på områden som i slutändan syftade till att skapa jämbördiga kulturella, religiösa och symboliska system. Inte så att arbetet inte erkändes ett värde, men det var inte det man ville lägga sina resurser på. Att ensidigt inrikta sig på arbetet ser tjänstemannen som ett resultat av ett assimilationstänkande. Man ska vara anpassningsbar till den svenska arbetsmarknaden, vilket får som konsekvens en bibehållen maktdimension – det är inte meningen att man ska utveckla en stark identitet inom en minoritetsgrupp utan målet är att blandas med majoriteten. Visst kan man uppfatta betonandet av arbetsmarknaden som en individualisering av integrationsprocesser och därmed som ett sätt att bibehålla en ojämlikhet genom majoritets- och minoritetsgrupper. Vad man kan anföra mot detta sätt att resonera är att genom att enbart garantera att samhället kan rymma olika familjeformer, sätt att delta i föreningar och samfund etc, är det inte säkert att man kommer åt maktstrukturerna. Det kan ses som ett skrapande på ytan när frågor om medbestämmande i samhällets viktiga instanser och ett ekonomiskt inflytande inte prioriteras.

Platsen i organisationen har för flera av aktörerna i undersökningen bidragit till att arbetsfältet smalnat av. Även om man vill arbeta med fler frågor än arbete, är man genom sin organisatoriska hemvist begränsad. Så menar man på Romerenheten att det är nödvändigt att arbeta på många fronter för att komma tillrätta med diskrimineringen gentemot romer i Sverige. Till exempel är arbete gentemot skolorna, föreningar och samfund viktiga delar. Men genom att man organisatoriskt ligger under Arbetsmarknads- och utbildningsnämnden så är det på detta arbetsfält

som arbetet främst ska ske. Flyktingmottagningarna upplever samma sak. Det är arbete och egenförsörjning som är målet, även om man kan ha åsikten att integrationsfrågorna egentligen är mycket större. Kristina Sandell och Åke Näsström i Enköping är kritiska till att integrationsfrågorna har fått en så smal definition i kommunen:

Men här har man tänkt att integrationsfrågorna är den sociala förvaltningens område på något sätt. Och så fungerar det inte. Utan egentligen bör det ligga på kommunledningen kan man tänka. För det är ju ändå hela kommunen, alla förvaltningen, alla instanser i kommunen som har med integrationen att göra. Skolan, fritidsförvaltningen, gatukontoret, allting har ju med människors integration att göra. Socialförvaltningen blir liksom väldigt begränsande, om man bestämmer att det är bara de som ska arbeta med frågorna.

I och med att man inom integrationspolitiken hävdar arbetet som det främsta området för insatser för att främja integration så är det med andra ord svårt att hävda ett brett angreppssätt till frågorna.

Änglar och andra eldsjälur

Hos samtliga tjänstemän jag talat med finns ett privat engagemang för deras arbete och de människor de möter som inte går att missa. Det är många gånger så självklart att det inte ens behöver kommenteras. Riktiga eldsjälur behöver inte göra stor sak av sitt engagemang. Engagemanget finns där både som privatpersoner och som tjänstemän. Några har också upplevt hot för det arbete som de bedriver, och i det läget är det självklart att man inte kan lämna arbetet på kontoret när man åker hem för dagen.

Gro Hansen på Uppsala kommun berättar att hon arbetar 6 dagar i veckan för att ha möjlighet att hinna med sina arbetsuppgifter. Ingeborg Sevastik i Östhammar säger att det måste till ett privat engagemang för att någon samhällsförändring ska vara möjlig och ser det som en nödvändighet att det är hon själv som tar initiativet och visar var hon står för att något ska bli gjort. De två tjänstemännen på flyktingmottagningen i Tierp menar att det inte går att hålla en distans till de människor man arbetar med, man kommer dem alldeles för nära för det:

A: Vi är ju ungefär som en familjemedlem. Inte för alla men för många är vi ju det. Och man känner, jag känner för alla. Jag gillar och tycker om alla.

B: Skulle jag åka runt en dag, jag skulle kunna få hur många luncher jag ville. [—] Det är underbart. Härliga människor. Jag jobbade med ungdomar tidigare, med problemfamiljer. Här får man lite feedback. [—] Man får så mycket tillbaks så man kan knappt hantera det ibland. Man är definitivt inte bortskämd med det. Nej, man är som en kompis, vän. Det är otroligt.

A: Jag tror inte att de ser oss som myndighetspersoner, jag tror inte det. De flesta tycker inte det, tror jag.

Anita Wahlqvist kallas för Ängeln av sin kollega. Hon har en vänrelation till många av dem som hon arbetar med. Hon berättar att det hänt att före detta klienter ringt henne och sagt att de inte vill flytta från Tierp för att de då flyttar ifrån henne.

Isabell Schierenbeck har studerat de svenska frontlinjebyråkraterna inom den svenska integrationspolitiken. Frontlinjebyråkraterna är de tjänstemän som möter de invandrade och som ska genomföra intentionerna i politiken i praktiken. I hennes studie ser hon hur tjänstemännen har en dubbel roll, en som myndighetsperson med uppdrag att hålla sig till de riktlinjer som finns och en som medmänniska som utvecklar en personlig relation till de man arbetar för. Detta leder inte sällan till en konflikt. Ska tjänstemannen styras av organisationens mål och regelverk eller vara mer flexibel och gå den enskilda individen till mötes? Schierenbeck menar att många av de svenska tjänstemännen väljer det senare alternativet. Det man kan se hos de jag talat med är att flera av dem har problem med de mål som centralt är uppställda för deras verksamhet. Flyktingmottagningarna vet att frågan om integration är större än vad de är satta arbeta med, framför allt vill de inte se det som en fråga för socialtjänsten. Både tjänstemannen på den nu nedlagda integrationsenheten och tjänstemannen på Romerenheten talar om det nödvändiga i att arbeta på okonventionella sätt och att ibland tänja på gränserna för verksamheten. En tjänsteman som arbetar med integrationsfrågor måste ibland tolka verksamheten på ett annat sätt än vad man gör i andra fall, menar de. För Romerenhetens del är det

den romska kulturen som ställer andra krav på tjänstemannen:

Kollegorna i sin traditionella socialsekreterarroll förfärrar sig över att familjesystem ger extra arbete i form av flera besökare och konstiga sedvänjor som stör rutinerna. Sådant som komplicerar beslutsunderlag och innebär situationer som är utanför vardagsvanorna och egna ”naturliga” referensramar.⁴⁶

Schierenbeck menar att de svenska tjänstemännen främst är medmänniskor i sitt möte med de människor som de möter i sitt arbete. Det är omhändertagande och det är flexibelt på så vis att man väljer att tolka reglerna för verksamheten för att de ska passa den enskilda individen. Det första kan man inte minst se i flyktingmottagningarnas verksamhet, där man beskriver det som att man tar hand om flyktingarna den första tiden och där man ser sig lika mycket som en vän som en myndighetsperson. Det andra förhållandet, tånjandet på gränserna för verksamheten, finns i framför allt integrationsenhetens och Romerenhetens verksamhet. Schierenbecks poäng är att detta förhållningssätt motverkar sitt syfte, att det bara leder till att fördomar om den andre och den andres kulturella system slår igenom. Hur det ser ut i nästa led i de verksamheter jag talat med, alltså det praktiska arbetet, har jag inte tittat på men man kan ändå konstatera att det privata engagemanget i andra studier inte bara har visat sig vara en tillgång. Och det beror förstås på vad som är målet med verksamheten, om man vill lösa problem inom de ramar som finns, eller om man vill ta initiativ till att skapa nya system.

Integration

I inledningen definierades integration som dels en allmän teori om delar som samverkar med varandra, dels som ett tillstånd eller en process som handlar om invandrades deltagande i det svenska samhället. Det är i de två senare betydelseerna som integration används inom integrationspolitiken. Den definition som Jose Alberto Diaz ger begreppet i förstudier till den nya politiken är att det är ”tillståndet enligt vilket invandrare uppnår en partiell eller fullständig jäm-

likhet med infödda individer i termer av deltagande i olika typer av sociala relationer som arbetsliv, boendeförhållanden och politiken”.⁴⁷ Innehållet i begreppet integration så som det presenteras i propositionen från 1997/98 diskuteras också i Integrationsverkets rapport *Integration och indikatorer*.⁴⁸ De centrala idéerna är synen på integration som en ömsesidig process, som ett avståndstagande till en kulturell assimilation samt individens frihet att utforma integrationen på ett eget sätt. Integrationspolitiken berör hela samhället, både den invandrade individen och det mottagande samhället.

Det finns två övergripande mål med integrationsarbetet. Det ena är att säkerställa deltagandet i samhällets alla sfärer, med stark betoning på den ekonomiska (arbete), men även med utbildning och boende som viktiga delar. Det andra målet handlar om att motverka assimilation. Det är viktigt att komma ihåg att motståndet mot assimilationen rör sig på en kulturell nivå. Det förutsätts att människan ska kunna delta i samhällets sociala, politiska och ekonomiska delar utan att ge avkall på sin kultur. Flyktningmottagningarnas arbete svarar tydligt mot det första målet. Det handlar om egen försörjning, arbete, bostad, skolor och möjlighet att träffa människor över kulturgränser. Kort sagt handlar det om att inlemma de nyanlända flyktingarna i det stora samhället. Uppsala kommuns mångfaldsstrategi arbetar även hon med denna inriktning, liksom delvis Romerensheten. Däremot arbetar bibliotekarien i Östhammar, Kultur i Länet, Famnen, Länsstyrelsen, den f.d. integrationsenheten och även Romerensheten med frågor som rör rätten att uttrycka sin kulturella särprägel.

Även om båda dessa riktningar ryms inom integrationspolitiken, kan de kritiseras för att inte uppfylla intentionerna med integrationsarbetet till fullo. Integrationsenheten på Uppsala kommun gjorde ett mycket medvetet val att inte arbeta med frågor som rörde arbete. Att inrikta sig på arbete är för Kenneth Ritzén att arbeta för ett ensidigt inlemmande. Han skriver om sin syn på integration att det blir tjänstemännen som ska informera om vad som gäller i det

nya landet och vidta åtgärder för att integrationen ska fungera. Det blir tjänstemännen som ska besluta om på vilka villkor detta ska ske och det blir därmed inte en ömsesidig process. Genom att rikta sina insatser på de invandrades inlemmandet i samhällets strukturer risker man att missa stora delar, ja kanske de största delarna, av människors liv och varande.⁴⁹ En fokusering på arbete, bostad, utbildning och deltagande i samhällslivet kan sägas missa den ömsesidighet som integrationspolitiken eftersträvar. Det säger inget om hur de som redan är etablerade i samhället ska ändra sig för att ge nya människor plats. Dessutom tenderar arbetet med att säkerställa individens rätt att vara sig själv, utan krav på anpassning, att hamna i bakgrunden om arbetet ges högsta prioritet.

En kritik mot de som betonar de kulturella frågorna, är att det genom det arbetet är svårt att få till stånd varaktiga förändringar när gäller maktfrågor. Seyla Benhabib karakteriserar västvärldens svängning inom integrationsfrågor som att den har svängt ”från omfördelning till erkännande”.⁵⁰ Sociala och ekonomiska värden har fått stå tillbaka för frågor om kultur och rätten att kunna uttrycka den. Hon ifrågasätter nödvändigheten av att erkänna andras kulturella bagage i alla lägen och menar att det kan räcka med att man erkänner andra människor på en social och ekonomisk nivå. Det betyder att man kan erkänna en annan människas rätt till arbete utan att för den skull säga att man godtar alla delar av den människans kultur. Det går, menar hon, att se vad människor vill istället för att stirra sig blind på vad de är.⁵¹ Aleksandra Ålund menar att ser man bara på de kulturella skillnaderna och dessutom har en statisk syn på kultur, kan målet att låta människor behålla sin kulturella särprägel vara ett sätt att konservera de ekonomiska och sociala strukturerna i samhället. Att verka för kulturella skillnader kan vara det samma som att verka för en diskriminerande struktur, varnar hon. I Sverige är det emellertid som att den inriktning som betecknas som erkännande inte fått något stort genomslag. Att det finns i stor utsträckning i denna studie beror på att

47 Diaz 1996 s 74

48 *Integration och indikatorer* 2004 s 21 ff

49 Ritzén 2005 s 15

50 Benhabib 2004 s 75

51 Benhabib 2004 s 99 ff

integrationsenheten med sin inriktning har varit föregångare på flera sätt. En motsvarighet till deras arbete saknas på de flesta håll i landet.

Man talar idag ibland om att man misslyckats med integrationspolitiken.⁵² Det man misslyckats med är i de allra flesta fall att minska arbetslösheten bland invandrare och att öka invandrarnas representation inom offentlig förvaltning och politiken. Sällan talar man om att man misslyckats med att tillgodose invandrargrupperns möjligheter att uttrycka sin kultur. Carl Dahlström beskriver den svenska invandrapolitikens inriktning på riksnivå från 1964 till år 2000. Trots att man under den perioden ändrat de politiska målen menar han att det praktiska arbetet inte förändrats. De åtgärder som man vidtagit under 1960-talet och decenniet därefter har man med bara mindre förändringar fortsatt med (åtgärder som exempelvis undervisning i svenska, informationsverksamhet, stöd till organisationer, arbetsmarknadsåtgärder och tolkservice). De allra tidigaste åtgärderna är vidtagna till och med innan det fanns ett politiskt beslut om en officiell invandrapolitik. Den första tiden fungerade som ett *formativt moment*, ett begrepp som betecknar den tidpunkt då ett politiskt område får sina huvuddrag utmejslade.⁵³ Man definierar både vad som ryms inom ett område och hur man kan arbeta med det. Därefter följer en period då de nya huvuddragen följs, fram till ett nytt formativt moment. Det som hänt inom invandrar/integrationspolitiken är att något nytt formativt moment inte ägt rum trots nya politiska beslut. Vad vi kanske har att vänta inom detta område är därför en förändring mot en politik som mer och mer sätter de kulturella skillnaderna och möjligheter att behålla dessa i centrum.

Att integrationspolitiken ska beröra hela samhället och att den ska vara baserad på individernas egen integrationsprocess, är två faktorer som beskrivs som viktiga. Att inte bara se invandrare som föremål för integrationsåtgärder, är ett synsätt som inte slagit igenom helt och fullt. I denna studie är alla aktörer medvetna om att det är det som är målet och flera arbetar delvis med detta för ögonen. Samtidigt är det mesta av arbetet inriktat på de invan-

drade människorna. Det är de som ska ha arbete, det är de som ska ha rätt till litteratur på eget språk och de ska ha en chans att synas på de kulturella arenorna.

Romerenheten är kanske den verksamhet som bäst lyckas förena dessa två sidor. Här arbetar man med arbete och respekt för den kulturella särarten samtidigt. Även om det ska poängteras att de av praktiska skäl har svårt att bedriva verksamheten så som de vill, är det ändå deras ambitioner. Dessutom har man en vilja att arbeta med skolor, bostadsföretag, föreningar och samfund etc. för att de ska ha en kunskap om romer och därmed ta sin del av ansvaret för att en ömsesidig integrationsprocess ska kunna ske.

52 Schierenbeck 2002 s 13

53 Dahlström 2003 s 60

Sammanfattning

I denna studie har 11 aktörer inom Uppsala län som bedriver integrationsarbete intervjuats. Frågorna har dels handlat om det arbete som de utför, del om deras syn på ett samhälle med mångfald, vad integration är och deras syn på faktorer som kultur och identitet. Framställningen har först presenterat de olika aktörerna och sedan koncentrerats kring några teman.

De flesta intervjuade har haft en normativ uppfattning av mångfald, där de har uppfattat den som ett samhällsmål i första hand och inte bara som en beskrivning av olikheter i vårt samhälle. Målen har haft att göra med representation i samhällets viktiga instanser (den kvantitativa normativ mångfalden) och har framför allt förklarats ha med en känsla av att vara innesluten i samhällsgemenskapen (den kvalitativa normativa mångfalden).

För många är det viktigt att framhäva att de som de arbetar med är individuella personer och inte bara medlemmar i gruppen invandrare eller flyktingar. Ska man däremot arbeta med att stärka vissa gruppers ställning, blir det oundvikligt att arbeta med grupper av människor. Grupperna svenskar och invandrare blir reella när man ser att skillnad görs mellan dem i praktiken, och för att motverka detta arbetar man själv också med dessa två grupper för att kunna skapa en jämn balans mellan dem. Några av aktörerna har medvetet valt att arbeta med kollektiv då man anser att det är mer relevant eftersom de grupper som de arbetar med har en stark kollektiv identitet. Famnen, Romerenheten och Integrationsenheten har alla haft kollektiva angreppssätt som sin metod.

Det så kallade hedersrelaterade våldet arbetar både Länsstyrelsen och Famnen med. För dem båda finns både skillnader och likheter mellan det våld som utövas i relationer med kvinnor och män med svensk bakgrund och det hedersrelaterade våldet. Även fler aktörer har konfronterats med frågan om våld mot kvinnor i invandrargrupper, och vänder sig mot hur denna debatt använts för att skapa en bild av invandrare som ett hot mot vad som ibland upp-

fattas som svenska normer. För att inte kvinnor i minoritetsgrupper ska hindras att förändra kvinnorollen, blir det viktigt att se kulturer som föränderliga.

När man inom integrationspolitiken talar om att integration är assimilationens motsats är det ett kulturellt plan som avses. Varför man bör beredas möjlighet att bevara sin kultur är inte alltid uttalat, men det handlar om att få respekt för den individ man är. Många av de intervjuade aktörerna vänder sig mot att det svenska blivit avkulturaliserat, så att det bara är invandrare som ses som kulturella varelser. För att inte låsa fast människor i ett fack blir det viktigt att se kulturer som föränderliga. Det faktum att många av aktörerna finns inom den sociala sektorn tillsammans med en allmän tendens att koppla samman kulturell mångfald med problem, gör att kultur ibland inte bara förknippas med möjligheter utan även med negativa samhällstendenser.

Den svenska integrationspolitiken pekar ur arbetsmarknaden som det viktigaste att arbeta med för att få en lyckad integration. För flyktingmottagningarna är det också arbete eller självförsörjning på annat sätt för flyktingarna som är målet med verksamheten. Mångfaldsstrategen och Romerenheten arbetar även de till stor del med arbetsmarknadsfrågor. Några har däremot en bredare syn på integration, där alla känner sig delaktiga och kan påverka, i ett samhälle där olikheter och olika sätt att leva accepteras. Att verka för att alla ska ha arbete kan ses som ett arbete för att ge alla människor redskap att vara med och påverka samhället, samtidigt som det också kan ses som en individualisering och ett förminskande av alla andra sidor av det mänskliga livet.

Det privata engagemanget är en fråga som berörts i intervjuerna. Många gånger har det privata engagemanget för integrationsfrågor eller närliggande frågor varit mycket stort. Några av aktörerna menar också att det är nödvändigt att man har ett engagemang och själv tar initiativ i frågorna.

Begreppet integration inom politiken syftar på

ett tillstånd och/eller en process där alla ska vara delaktiga i samhällets sfärer men med en bibehållen kulturell särprägel. Viktigt är även synen på integration som en ömsesidig process mellan de redan etablerade och de som inte skaffat sig en roll i samhället ännu. De olika aktörerna betonar olika delar av integrationspolitiken i sitt arbete. Medan flyktingmottagningarna och mångfaldsstrategen inriktar sig på arbetet främst, så arbetar bibliotekarien, Kultur i Länet, Famnen, Länsstyrelsen och den numera nedlagda Integrationsenheten främst med frågor om jämlikhet på andra plan.

Informanter

Samtliga informanter, deras titel och arbetsplats samt den förvaltning som de tillhör anges. De som intervjuats tillsammans vid ett tillfälle står även tillsammans på denna lista.

Lisbeth Persson, flyktinghandläggare
Flyktingmottagningen (numera nedlagd), Socialförvaltningen, Östhammars kommun

Anita Wahlqvist, flyktinghandläggare
Björn Langer, flyktinghandläggare
Flyktingmottagningen, Socialförvaltningen, Tierps kommun

Kristina Sandell, flyktinghandläggare
Åke Näsström, flyktinghandläggare
Flyktingmottagningen, Socialförvaltningen, Enköpings kommun

Jenny Jönsson, flyktingassistent
Flyktingmottagningen, Kultur- och fritidsförvaltningen, Älvkarleby kommun

Kenneth Ritzén, handläggare
Integrationsenheten (numera nedlagd), Uppsala kommun

Gro Hansen, Mångfaldsstrateg
Planeringsenheten/Personalenheten, Uppsala kommun

David Sandberg, handläggare
Sociala enheten, Länsstyrelsen Uppsala län

Birgitta Forsberg, socialdirektör
Sociala enheten, Länsstyrelsen Uppsala län

Tiina Kiveliö, enhetschef
Romer enheten, Socialförvaltningen, Uppsala kommun,

Sureya Calli, rådgivare i familjefrågor
Famnen, Socialförvaltningen, Uppsala kommun

Ingeborg Sevastik, bibliotekarie
Östhammars Bibliotek, Kultur- och fritidsförvaltningen, Östhammars kommun

Helen Lind, kulturstrateg
Pernilla Sjöberg, kulturstrateg
Kultur i Länet, Landstinget Uppsala län

Källförteckning

Intervjuer

Under 2004 och 2005 gjordes 12 intervjuer med sammanlagt 15 personer. Intervjuerna är utskrivna och förvaras på Upplandsmuseet.

Litteratur

Anders brev mars 2005.

http://www.integrationsverket.se/upload/ac/ac_brev/ac_brev_0503.htm

Bauman, Zygmunt, 2002: *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos

Benhabib, Seyla, 2004: *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos

Borevi, Karin & Svanberg, Ingvar, 1993: Uppsala som invandrarstad. *Uppsala stads historia VI:11*. Uppsala: Uppsala kommun

Dahlström, Carl, 2003: "Lagt kort ligger. Svensk invandrapolitik 1964–2000." I: *Välfärdsstat i otakt*, Pierre, Jon & Rothstein, Bo (red). Lund : Wallin & Dalholm

"Den goda familjen' Familjefrågor i invandrarföreningar. Integrationsenheten i Uppsala kommun 2003", 2004 (stencil)

Den kommunala sektorn som förebild? Om mångfald i ord och siffror i 42 av landets kommuner. Integrationsverkets rapportserie 2004:5, 2004. Norrköping: Integrationsverket

Diaz, Jose Alberto, 1996: "Invandrarnas integration – några teoretiska och metodologiska utgångspunkter. I: *Vägar in i Sverige*. SOU 1996:55 Bilaga. Stockholm: Fritzes

Diskriminering av romer i Sverige – rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer, 2004. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen

Flickor i patriarkala miljöer. Uppsala läns kartläggning av flickor/unga kvinnor med utländsk bakgrund som riskerar att bli, eller har blivit, utsatt för hedersrela-

terat hot och våld av nära anhörig. Länsstyrelsens meddelandeserie 2004:6, 2004. Uppsala: Länsstyrelsen i Uppsala län

Franzén, Elsie C & Johansson, Lennart, 2004: *Föreställningar om praktik som åtgärd för invandrades integration och socialisation i arbetslivet*. Uppsala: IFAU

Integration och indikatorer. Några teoretiska och metodologiska utgångspunkter för användandet av indikatorer. Integrationsverkets rapportserie 2004:3, 2004. Norrköping: Integrationsverket

Kiveliö, Tiina, 2004: "Din vilja sitter inte i din förklädesficka', Att arbeta med romer i socialtjänsten i Uppsala kommuns romerenhet 1990–2005" (opubl uppsats, Centrum för Multietnisk forskning, Uppsala universitet)

Kymlicka, Will, 1998: *Mångkulturellt medborgarskap*. Nya Doxa

Mångfald för framgång. Integrationspolicy för Uppsala kommun, 2001

Okin, Susan Moller, 2002: *Mångkulturalism – kvinnor i kläm?*. Göteborg: Daidalos

Rapport integration 2003, 2004: Norrköping: Integrationsverket

Ritzén, Kenneth, 2004: *Folkbildningens utmaningar. Reflektioner kring en projektidé*. Älvsjö: Sensus

Schierenbeck, Isabell, 2002: *Bakom välfärdsstatens dörrar*. Umeå: Boréa

"Slut med resursslöseriet. Öppna vägar in till det svenska arbetslivet" I: *Upptäck Tierp*, 2004

Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik. Regeringens proposition 1997/98:16, 1997. Stockholm

Taylor, Charles, 1994: *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos

Tillsammans – integration i svenska samhället, 2005. Örebro: SCB

Westin, Charles m.fl., 1999: *Mångfald, integration, rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER – Internationell Migration och Etniska Relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen/CEIFO

Ålund, Aleksandra, 2002: "Sociala problem i kulturell förklädning". I: *Perspektiv på sociala problem*, Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red). Stockholm: Natur och Kultur

Öppna vägar – snabb integration för akademiker!

<http://www.tierp.se/barnutbildning/utbildning-forvuxna/oppnavagar.4.1cc53121024a05143d80004624.html>

